

Programme funded by
EUROPEAN UNION

Common borders. Common solutions.

STUDIU DE FEZABILITATE NAȚIONAL - POTENȚIALUL COMERCIAL AL UNOR PRODUSE AGROALIMENTARE

AgroNet

2020

CUPRINS

REZUMAT	3
I. OBIECTIVE ALE STUDIULUI DE FEZABILITATE	4
II. MATERIALE ȘI METODE DE ANALIZĂ	4
III. DATE DESPRE SPECIFICITATEA ACTIVITATILOR COMERCIALE IN BAZINUL MARI I NEGRE.....	5
IV. PROFILUL COMERCIAL PENTRU PRODUSELE SELECTATE	7
1. Grâu	7
2. Floarea Soarelui	8
3. Porumb.....	8
4. Rapita	10
5. Ovine	10
6. Mierea de albine	11
V. DESCRIEREA PRODUSELOR: EVALUAREA POTENTIALULUI DE EXPORT PE BAZA INDICATORULUI POTENTIALULUI DE EXPORT (EXPORT POTENTIAL INDICATOR - EPI) SI INDICATORULUI DIVERSIFICARII PRODUSULUI (PRODUCT DIVERSIFICATION INDICATOR – PDI) PE SEGMENTE DE ANALIZA A SCHIMBURILOR COMERCIALE....	12
5.1. Exportul și importul de grâu	12
5.2. Exportul și importul de floarea-soarelui.....	17
5.3. Exportul și importul de porumb	23
5.4. Exportul și importul de rapiță	29
5.5. Exportul și importul de ovine și caprine.....	35
5.6. Exportul și importul mierii de albine	40
VI. STRATEGII DE MARKETING ȘI COMERCIALIZARE	47
VII. RISCURI POTENȚIALE ȘI MODALITĂȚI DE MINIMIZARE A ACESTORA	49
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	52
BIBLIOGRAFIE.....	53

REZUMAT

Prezentul studiu de fezabilitate analizează cultura de grâu, floarea soarelui,, porumb, rapita, din România sub toate aspectele ei, de la sisteme de producție, randamente obținute, prețuri de valorificare, cerere și ofertă precum și amenințările și oportunitățile oferite de o astfel de cultură. De asemenea, aspecte asemănătoare au fost studiate pentru sectorul ovine (efective și pret de valorificare) și miere de albine (familii de lăbne, producția de miere și pret de valorificare). Perioada de analiză se întinde pe 5 ani, între 2013-2017.

Grâul este unul dintre produsele de origine vegetală pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2013 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 858 de milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de grâu corelat cu importul valoric scăzut.

Exportul de floarea-soarelui prezintă un trend oscilant, influențat în mare măsură de necesitatea achiziționării de floarea soarelui al țărilor importatoare. De remarcat că România a înregistrat cele mai ridicate importuri în anul 2013, de peste 553 de milioane de euro, pe fondul producțiilor slabe înregistrate la nivel de continent.

România este unul dintre cei mai mari producători de porumb din Uniunea Europeană și a recoltat aproape 8,5 milioane de tone de porumb în 2016, peste 1,5 milioane de tone mergând la export în țări din blocul european, cât și în afara lui. Exportul de porumb prezintă un trend oscilant, influențat în mare măsură de necesitatea achiziționării de porumb al țărilor importatoare. În ceea ce privește importul de porumb un maxim a fost atins în anul 2015 de peste 294 milioane de euro.

Exportul de rapiță, prezintă un trend ascendent, lucru influențat de cererea tot mai ridicată de rapiță de pe piețele internaționale. În perioada analizată, România a înregistrat cele mai ridicate exporturi din punct de vedere valoric în anul 2017, în valoare de 579,6 milioane de euro.

Ovinele și caprinele reprezintă unul dintre sectoarele pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2017 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 174 milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de ovine și caprine corelat cu importul valoric scăzut.

De asemenea, pentru mierea de albine exista excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2013 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 36,9 milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de miere corelat cu importul valoric scăzut.

I. OBIECTIVE ALE STUDIULUI DE FEZABILITATE

Prezentul studiu asupra potențialului de export al unor produse agricole din România, către alte țări pornește de la o analiză de ansamblu asupra producțiilor la nivelul național. Prin urmare a fost analizată pe o perioadă de 5 ani (2013-2017) suprafața cultivată cu grâu, proumb, floarea soarelui și rapita, efectivul de ovine, numărul de familii de albine, producția totală obținută pentru fiecare produs în parte, precum și determinarea factorilor care au contribuit la obținerea producției, producția medie, dar și prețul de vânzare intern.

În prezentul studiu au fost analizate exportul și importul, atât valoric, cât și cantitativ, determinarea prețului mediu de export și de import, dar și balanța comercială a României pentru produsele selectate.

În urma acestor analize s-a determinat potențialul de export al României către alte țări din bazinul Marii Negre în vederea identificării viitoarelor oportunități.

II. MATERIALE ȘI METODE DE ANALIZĂ

Datele statistice utilizate și prelucrate în lucrare au fost furnizate de Institutul Național de Statistică (România), și de către baza de date internațională Trade Map, precum și informații preluate din documente și rapoarte specializate. Metodologia acestui studiu se bazează pe analiza calitativă și cantitativă a indicatorilor luați în considerare, cum ar fi: suprafața cultivată, producția totală, producția medie, importul (valoric și cantitativ), exportul (valoric și cantitativ), balanța comercială, precum și potențialul de export.

Valoarea potențială (sau standard) de export a produsului k furnizat de țara i către piața j , în dolari, este calculată ca ofertă $\times$ cerere (corectată pentru acces la piață) $\times$ ușurință comercială bilaterală. Valoarea potențială a exportului este proiectată de un model economic bazat pe caracteristicile exportatorului, pe piața țintă și pe forța relației dintre aceștia. Valoarea estimată a dolarului servește ca punct de referință pentru comparație cu performanța reală la export și nu trebuie interpretată ca o valoare plafonată. În realitate, valoarea comercială reală poate fi sub sau peste valoarea potențială.

III. DATE DESPRE SPECIFICITATEA ACTIVITATILOR COMERCIALE IN BAZINUL MARII NEGRE

Marea Neagră este înconjurată de 6 țări, două dintre ele fiind state membre ale UE (România și Bulgaria). În interiorul Bazinului Marii Negre se desfășoară o multitudine de activități comerciale, de la cele specifice turismului și până la activități de export a produselor agricole prin Portul Constanța.

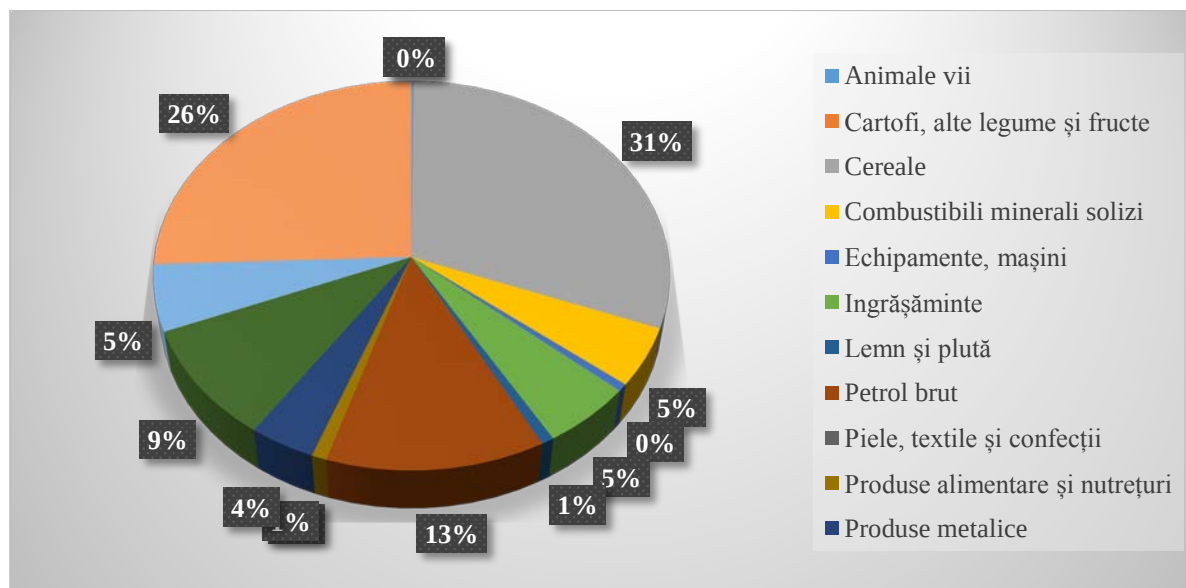
Portul Constanța este situat la răscruce rutelor comerciale ce leagă piețele țărilor fără ieșire la mare din Europa Centrală și de Est cu Transcaucazul, Asia Centrală și Orientul Îndepărtat. Este principalul port românesc din Marea Neagră, jucând un rol extrem de important ca nod de tranzit pentru țările din Europa Centrală și de Sud-Est. Legătura portului cu Dunărea se face prin Canalul Dunăre-Marea Neagră, care reprezintă unul dintre principalele puncte cheie ale Portului Constanța.

Portul Constanța este locul unde se tranzacționează animale vii, articole fabricate din metal, legume și fructe, cereale, celuloză, ciment, articole din piele etc.

Analizând evoluția cantităților de produse tranzacționate în Portul Constanța în perioada 2013-2017, se constată faptul că, cele mai însemnate cantități de produse ce au cunoscut o evoluție pozitivă sunt reprezentate de animale vii, a căror cantitate a fost în 2017 cu 50,4% mai ridicată față de cantitatea tranzacționată în 2013. În aceeași perioadă cantitatea de cartofi, alte legume sau fructe proaspete sau congelate a înregistrat o scădere de 54,4% în 2017, față de cantitatea ce a trecut prin Portul Constanța în 2013.

Cantitatea totală de cereale ce a trecut prin Portul Constanța către export a crescut cu 17,2% în 2017, față de cantitatea tranzacționată în 2013. O creștere însemnată în categoria produselor agricole este înregistrată în cazul semințelor uleioase, a fructelor oleaginoase și grăsimi, unde cantitatea ce a trecut prin Portul Constanța a înregistrat o evoluție de 66,4% în 2017, față de cantitatea înregistrată în 2013. Și produsele petroliere au înregistrat o creștere a cantității tranzacționate de 43,3% în 2017, față de cantitatea tranzacționată în 2013 (Tabel nr. 3.1.).

Cele mai însemnate scăderi de cantități tranzacționate în 2017 comparativ cu anul 2013 se înregistrează la nivelul categoriilor: sticlă, sticlărie și produse ceramice (63,7% scădere a cantității în 2017, față de anul 2013), minereuri de fier, deșeuri de fier și oțel, zgură de furnal (59,4% scădere) și lemn și plută cu o scădere a cantităților de 60,4% în 2017, față de cantitatea tranzacționată în 2013.

Sursă: prelucrare <https://www.portofconstantza.com>

Figura nr. 3.1. Ponderea mărfurilor tranzacționate în Portul Constanța în anul 2017

În ceea ce privește ponderea categoriilor de produse tranzacționate în Portul Constanța, la nivelul anului 2017 din totalul cantității ce trece anual prin port, se poate observa în graficul 1, că cerealele ocupă un procent de 31% din totalul cantității, alte produse 26%, petrol brut 13%, semințele uleioase 5%, cartofi, alte legume și fructe proaspete sau congelate 0,01%, lemnul și plută 0,71%.

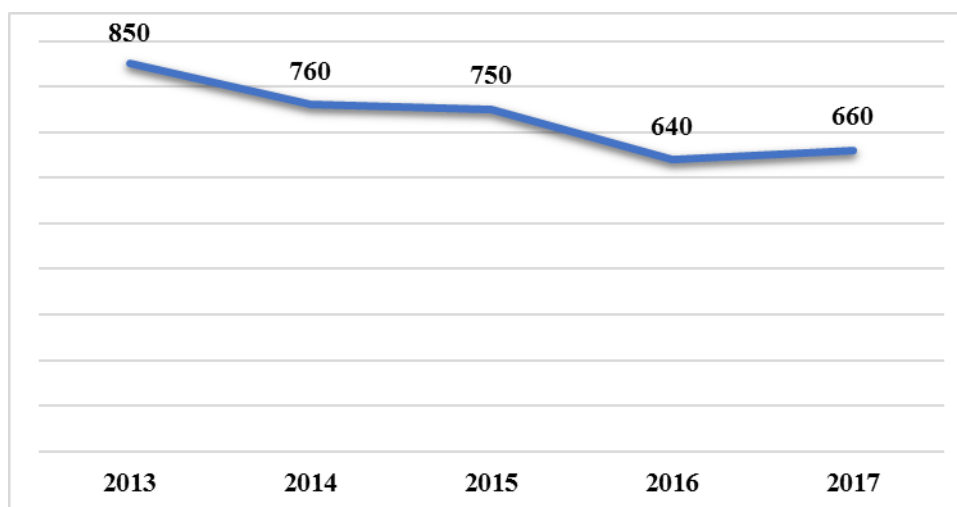
Procentul mare de cereale tranzacționate în portul Constanța este explicat de faptul că, majoritatea cerealelor sunt exportate la Portul Constanța de către principalii traderi ce acționează pe piața românească. Aceștia și-au construit spații de depozitare chiar în portul Constanța pentru a putea scoate cerealele pe piață în momentul în care se înregistrează cel mai bun preț de pe piață (Figura nr. 3.1.).

IV. PROFILUL COMERCIAL PENTRU PRODUSELE SELECTATE

1. Grâu

În anul 2017 România a obținut o producție de peste 10 milioane de tone de grâu, în creștere cu 37,5% față de producția obținută în anul 2013, în condițiile în care suprafața utilizată în anul 2017 a fost mai redusă decât în anul 2013. Acest lucru poate fi explicat printr-o serie de factori precum, condițiile meteorologice favorabile înregistrate în anul 2017 care au determinat randamente crescute la hectar. De asemenea și gradul de tehnologizare, incluzând echipamentele tehnologice, dar și materialele utilizate au contribuit la creșterea randamentelor.

Analizând evoluția prețului de vânzare al grâului din România în perioada 2013-2017 se constată faptul că s-a înregistrat o scădere semnificativă a prețului de comercializare a grâului. Astfel că, dacă în 2013 o tonă de grâu se vindea la un preț mediu de 850 lei, în 2017, aceeași cantitate de grâu se vindea cu un preț de 660 lei. Cel mai scăzut preț de vânzare pentru grâu la nivelul perioadei analizate, s-a înregistrat la nivelul anului 2016, fermierii obținând un preț de 640 lei pentru o tonă de grâu, în scădere cu 24,7% față de prețul obținut în 2013 (Figura nr. 4.1.).

Sursă: date prelucrate Institutul Național de Statistică, date accesate 12.10.2019;

Fig. nr. 4.1. Evoluția prețului de vânzare la grâu din România în perioada 2013-2017 (lei/tonă)

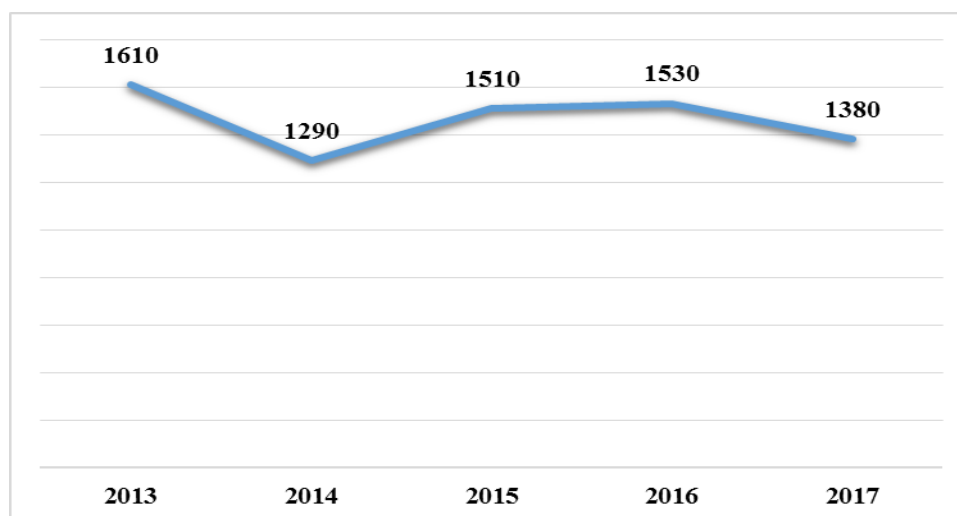
Scăderea prețului de valorificare a grâului în perioada supusă analizei poate fi explicată în primul rând prin prisma producțiilor. Legile pieței spun că prețul este determinat de cerere și ofertă. În cazul producțiilor agricole, în mod similar în anii în care se înregistrează producții mari, prețul de vânzare scade destul de mult din cauza ofertei mari de produse agricole de pe piață. În egală măsură, atunci când producția înregistrată la nivel național este scăzută și implicit oferta este mică, prețul de vânzare este unul ridicat. Așa se explică că, la o producție de grâu de 7.296,37 mii tone în 2013 prețul de vânzare a fost de 850 lei/tonă, în timp ce, în anul 2017,

la o producție de grâu de 10.034,96 mii hectare s-a înregistrat un preț mediu de comercializare a grâului de 660 lei/tonă. În anul 2017, România a obținut o producție de grâu în creștere cu 37,5% față de producția obținută în anul 2013, în timp ce prețul de vânzare al grâului a scăzut în 2017 cu 22,35% față de prețul obținut în 2013 (Figura nr. 4.4.).

2. Floarea Soarelui

În anul 2017 România a obținut o producție de peste 2,9 milioane de tone de floarea-soarelui, în creștere cu 36% față de producția obținută în anul 2013, în condițiile în care suprafața utilizată în anul 2017 a fost mai redusă decât în anul 2013. Acest lucru poate fi explicat printr-o serie de factori precum, condițiile meteorologice favorabile înregistrate în anul 2017 care au determinat randamente crescute la hectar. De asemenea și gradul de tehnologizare, incluzând echipamentele tehnologice, dar și materialele utilizate au contribuit la creșterea randamentelor.

Evoluția prețului de vânzare prezintă un trend oscilant, datorat în mare măsură oscilației producțiilor obținute, astfel că prețul minim cu care a fost comercializată o tonă de floarea soarelui a fost de 1290 lei în anul 2014, în timp maximul a fost atins în anul 2013, cu un preț de vânzare de 1610 lei/tonă (Figura nr. 4.2).

Sursă: date prelucrate Institutul Național de Statistică, date accesate 12.10.2019;

Fig. nr. 4.2. Evoluția prețului de vânzare al semințelor de floarea-soarelui din România în perioada 2013-2017 (lei/tonă)

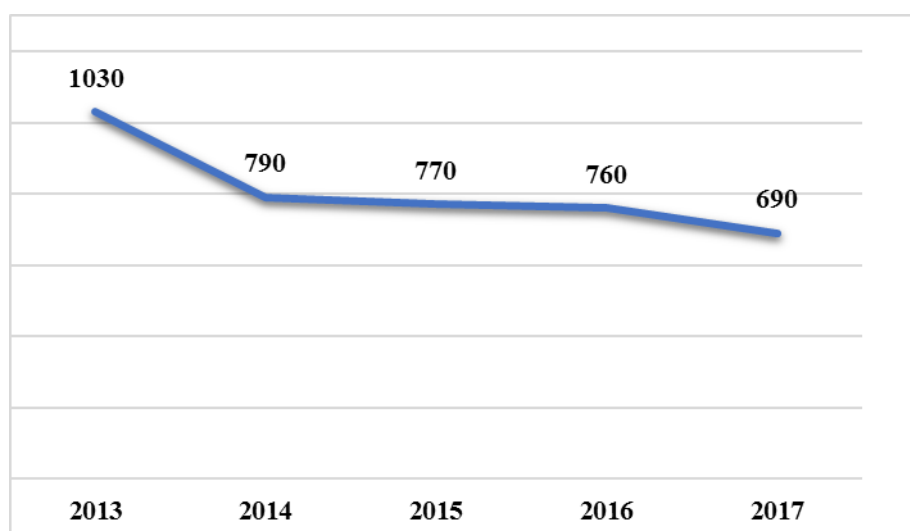
3. Porumb

În anul 2017, în România s-a însămânțat o suprafață în scădere cu 4,6% față de suprafața cultivată în anul 2013. Cea mai însemnată suprafață a fost cultivată cu Porumb în anul 2015 de 2,6 milioane de hectare, cu 8,4% mai mare față de suprafața însămânțată în 2017.

În anul 2017 România a obținut o producție de peste 14 milioane de tone de porumb, în creștere cu 26,7% față de producția obținută în anul 2013, în condițiile în care suprafața semănată în anul 2017 a fost cu 4,6% mai

mică față de cea înființată cu porumb în anul 2013. Acest lucru poate fi explicat printr-o serie de factori precum, condițiile meteorologice favorabile înregistrate în anul 2017 care au determinat randamente crescute la hectar. De asemenea și gradul de tehnologizare, incluzând echipamentele tehnologice, dar și materialele utilizate au contribuit la creșterea randamentelor.

Analizând evoluția prețului de vânzare al porumbului din România în perioada 2013-2017 se constată faptul că s-a înregistrat o scădere semnificativă a prețului de comercializare a porumbului. Astfel că, dacă în 2013 o tonă de porumb se vindea la un preț mediu de 1.030 lei, în 2017, aceeași cantitate de porumb se vindea cu un preț de 690 lei. Cel mai mic preț de vânzare pentru porumb din perioada analizată, s-a înregistrat la nivelul anului 2017, fermierii obținând un preț de 690 lei pentru o tonă de porumb, în scădere cu 33% față de prețul obținut în 2013 (Figura nr.4.3.).

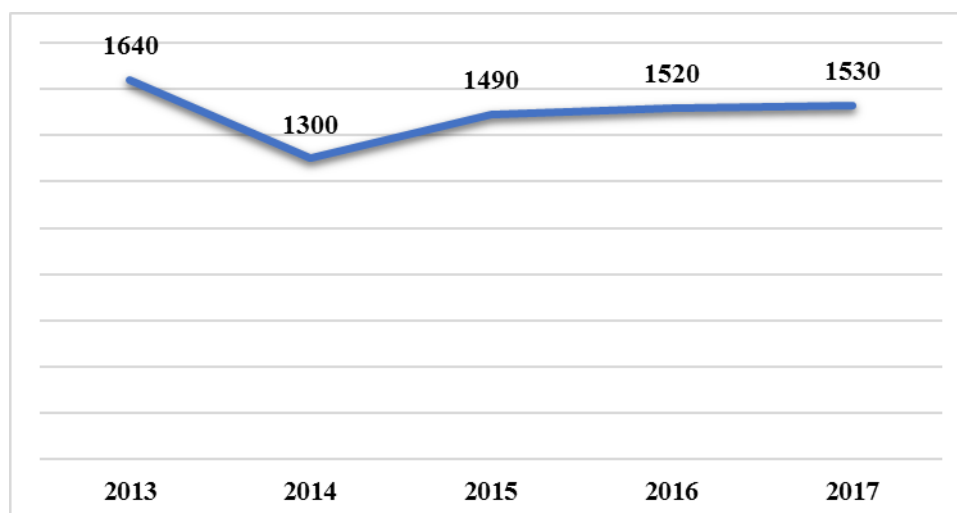
Sursă: date prelucrate Institutul Național de Statistică, date accesate 20.10.2019;

Fig. nr. 4.3. Evoluția prețului de vânzare la porumbului din România în perioada 2013-2017 (lei/tonă)

Scăderea prețului de valorificare a porumbului în perioada supusă analizei poate fi explicată în primul rând prin prisma producțiilor. Legile pieței spun că prețul este determinat de cerere și ofertă. În cazul producțiilor agricole, în mod similar în anii în care se înregistrează producții mari, prețul de vânzare scade destul de mult din cauza ofertei mari de produse agricole de pe piață. În egală măsură, atunci când producția înregistrată la nivel național este scăzută și implicit oferta este mică, prețul de vânzare este unul ridicat. Așa se explică că, la o producție de porumb de 11.305.095 tone în 2013 prețul de vânzare a fost de 1.030 lei/tonă, în timp ce, în anul 2017, la o producție de porumb de 14.326.097 tone s-a înregistrat un preț mediu de comercializare a porumbului de 690 lei/tonă. În anul 2017 România a obținut o producție de porumb în creștere cu 36,7% față de producția obținută în anul 2013, în timp ce prețul de vânzare al porumbului a scăzut în 2017 cu 33% față de prețul obținut în 2013

4. Rapița

Analizând evoluția prețului de vânzare al rapiței obținute în România în perioada 2013-2017 se constată faptul că s-a înregistrat evoluții oscilante, de la an, la an. Astfel că, dacă în 2013 o tonă de rapiță se vindea la un preț mediu de 1.640 lei, în 2017, aceeași cantitate de rapiță se vindea cu un preț de 1.530 lei. Cel mai scăzut preț de vânzare pentru rapiță din perioada analizată, s-a înregistrat la nivelul anului 2014, când fermierii au obținut un preț de 1.300 lei pentru o tonă de rapiță, în scădere cu 26,15% față de prețul obținut în 2013 (Figura nr. 4.4.).

Sursă: date prelucrate Institutul Național de Statistică, date accesate 21.10.2019;

Fig. nr. 4.4. Evoluția prețului de vânzare pentru rapiță în România în perioada 2013-2017 (lei/tonă)

Scăderea prețului de valorificare a rapiței în perioada supusă analizei poate fi explicată în primul rând prin prisma producțiilor. Legile pieței spun că prețul este determinat de cerere și ofertă. În cazul producțiilor agricole, în mod similar în anii în care se înregistrează producții mari, prețul de vânzare scade destul de mult din cauza ofertei mari de produse agricole de pe piață. În egală măsură, atunci când producția înregistrată la nivel național este scăzută și implicit oferta este mică, prețul de vânzare este unul ridicat. Așa se explică că, la o producție de rapiță de 666.097 tone în 2013 prețul de vânzare a fost de 1.640 lei/tonă, în timp ce, în anul 2017, la o producție de rapiță de 1.673.327 tone s-a înregistrat un preț mediu de comercializare a rapiței de 1.530 lei/tonă. În anul 2017 România a obținut o producție de rapiță de 2 ori mai mare față de producția obținută în anul 2013, în timp ce prețul de vânzare al rapiței a scăzut în 2017 cu 26,15% față de prețul obținut în 2013 (Figura nr. 4.4.).

5. Ovine

Evoluția producției de carne de ovine destinate consumului prezintă un trend ascendent, astfel că dacă în 2013 producția totală înregistra o valoare de 103,6 mii tone (în viu), în anul 2017 aceasta a fost de 116 mii tone (în viu), în creștere cu aproximativ 12% față de anul de referință, lucru datorat îndeosebi cererii prin prisma programelor de promovare a cărnii de ovine realizate de către instituțiile statului

6. Mierea de albine

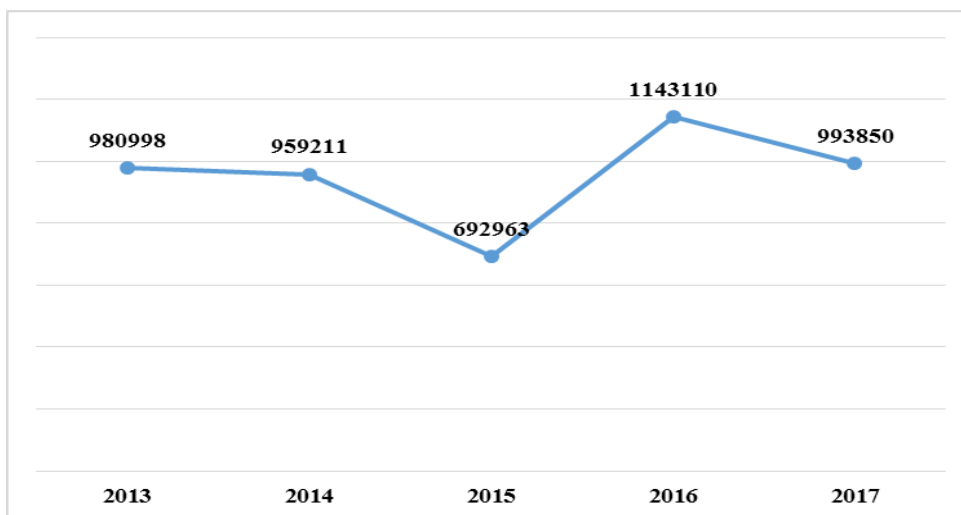
În anul 2017 România a obținut o producție de peste 30 de mii de tone de miere, în creștere cu 13% față de producția obținută în anul 2013, în condițiile în care numărul de familii de albine se află pe un trend ascendent. De remarcat faptul că evoluția producției de miere prezintă un trend oscilant, lucru datorat factorilor multipli ce pot influența producția de miere (perioade ploioase sau prea calde în perioada de recoltare al nectarului).

Evoluția prețului de vânzare prezintă un trend ascendent, datorat în mare măsură creșterii cererii pentru acest produs, atât în Europa, precum și în țări din Asia (de exemplu Japonia). De remarcat faptul că prețul de vânzare al mierii de albine a crescut cu peste 36% în intervalul de timp analizat.

V. DESCRIEREA PRODUSELOR: EVALUAREA POTENTIALULUI DE EXPORT PE BAZA INDICATORULUI POTENTIALULUI DE EXPORT (EXPORT POTENTIAL INDICATOR - EPI) SI INDICATORULUI DIVERSIFICARII PRODUSULUI (PRODUCT DIVERSIFICATION INDICATOR – PDI) PE SEGMENTE DE ANALIZA A SCHIMBURILOR COMERCIALE

5.1. Exportul și importul de grâu

Exportul grâului, prezintă valori care variază de la an la an, lucru influențat îndeosebi de producțiile obținute și de concurența care afectează prețul de vânzare al tonei de grâu (Figura nr. 1.). În perioada analizată, România a înregistrat cele mai ridicate exporturi din punct de vedere valoric în anul 2016, în valoare de 1,14 miliarde de euro (Figura nr. 1.).

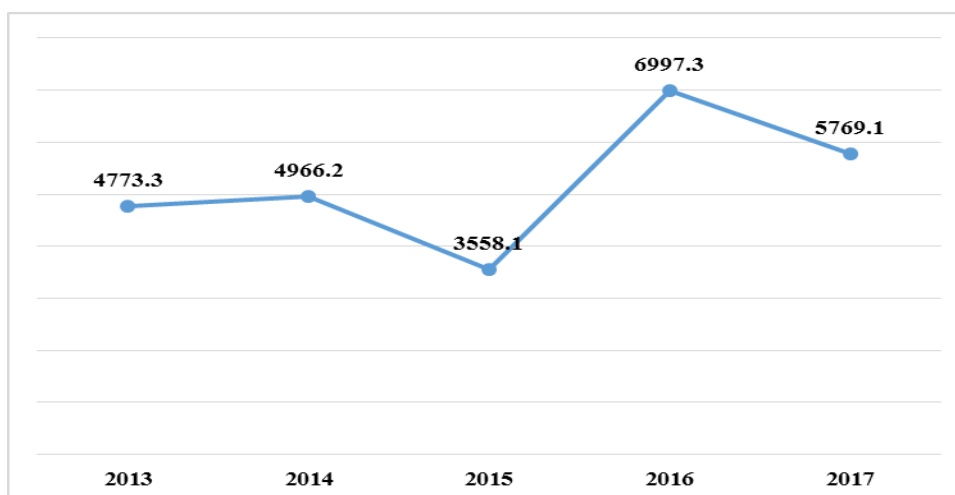

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de grâu (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

La nivelul anului 2017, principalele țări către care România a exportat grâu au fost Egipt (174 milioane de euro, în scădere cu aproximativ 30% față de anul 2013), Iordania (116 milioane de euro, în creștere cu peste 57% față de anul 2013) și Spania (92,2 milioane de euro, în creștere cu 231% față de anul 2013) (Figura nr. 5.1.).

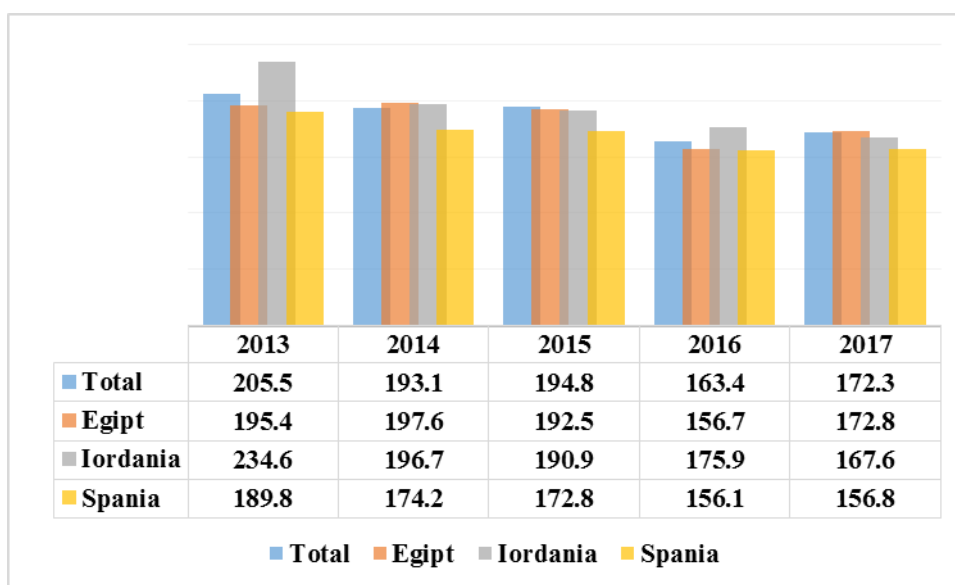
De asemenea, exportul de grâu (din punct de vedere cantitativ) prezintă variații semnificative de la an la an, lucru influențat de producția înregistrată la nivelul României (Figura nr. 5.2.). În topul primelor țări care importă grâu (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Egipt, Iordan și Spania. În cazul Egiptului se situează o scădere de aproximativ 20% față de cantitatea importată în anul 2013 (Figura nr. 5.2.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.2. Evoluția exportului de grâu (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii euro)

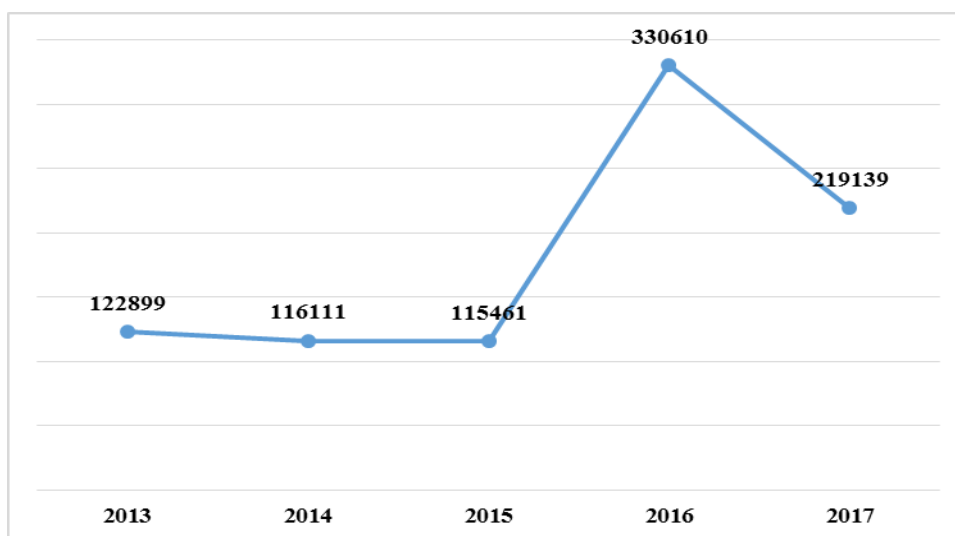
De remarcat faptul că în anul 2016, atunci când exportul de grâu a înregistrat cele mai ridicate valori (valoric și cantitativ), se înregistrează cel mai scăzut preț mediu de vânzare, de doar 163,4 euro/tonă, lucru influențat de producțiile ridicate înregistrate în acel an (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al grâului în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

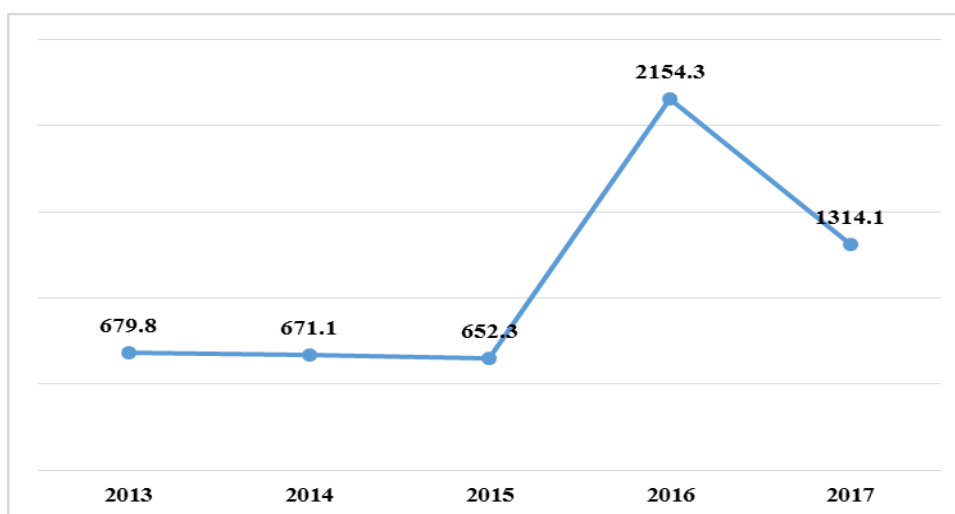
Spania reușește să obțină cel mai avantajos preț de achiziție, astfel că la nivelul anului 2017 a fost de doar 156,8 euro/tonă, comparativ cu media, de 172,3 euro/tonă. Acest aspect poate fi pus pe seama lipsei taxelor, care apar în cazul țărilor extracomunitare (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.4. Evoluția importului de grâu (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

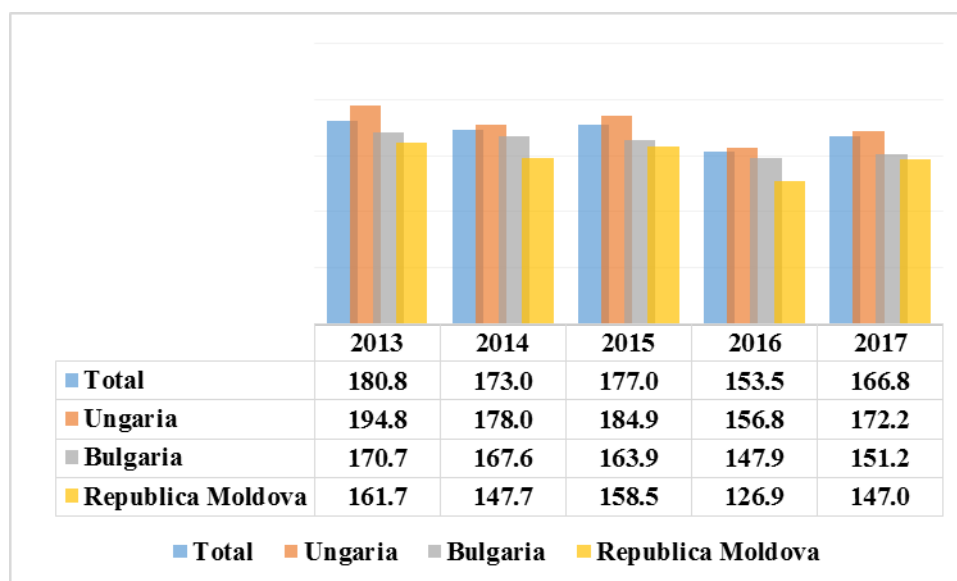
În 2016 România a importat datorită prețului de achiziție mai scăzut, mizând pe stocarea și revinderea acestuia anul următor sau atunci când prețul de vânzare a urmat să crească. De regulă, importul cu grâu prezintă în perioada 2013-2015 un trend liniar (Figura nr. 5.4.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de grâu (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

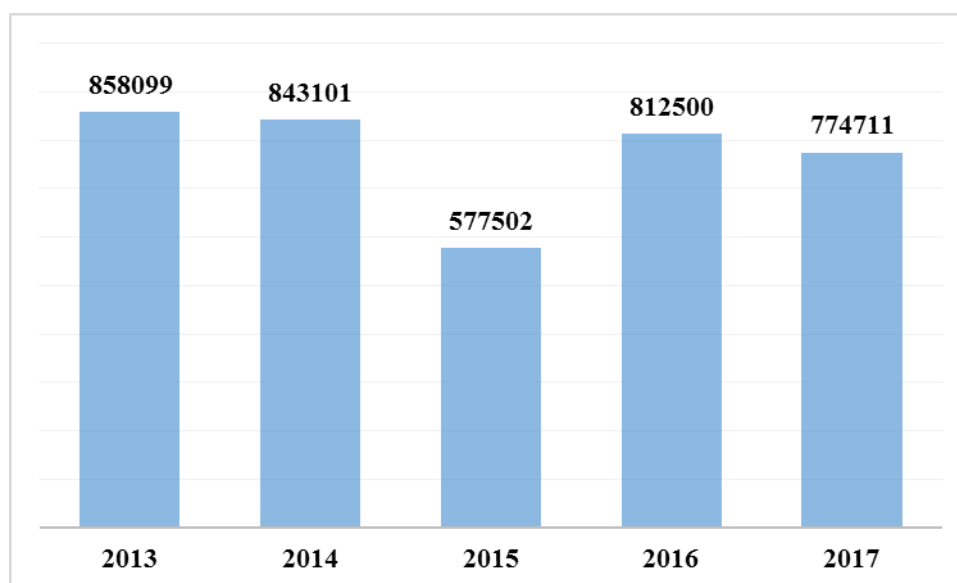
În anul 2016 s-au înregistrat cele mai ridicate importuri de grâu (cantitativ), determinat de prețul scăzut al grâului, România importând din țări precum, Ungaria (1,14 mil. tone), Bulgaria (733,6 mii tone) și Republica Moldova (65 de mii de tone) (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al grâului în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

De remarcat faptul că anul 2016 a fost un an cu producții bune de grâu, în mai toată Europa, ce a condus la un preț de vânzare scăzut, România achiziționând grâu cu scopul revinderii către partenerii din Orientul Mijlociu sau pentru stocarea acestuia și vinderea ulterioară (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 13.10.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului grâu în perioada 2013-2017 (mii euro)

Grâul este unul dintre produsele de origine vegetală pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2013 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 858 de milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de grâu corelat cu importul valoric scăzut (Figura nr. 5.7.).

Piețe cu potențial de export pentru România

În cazul Bulgariei valoarea actuală a exporturilor se ridică la 1,1 milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea ridica la 2,6 de milioane de dolari. În ceea ce privește Georgia, de menționat faptul că în acest moment nu se realizează exporturi pe acest tip de produs, însă potențialul de export ar fi de 1,3 milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

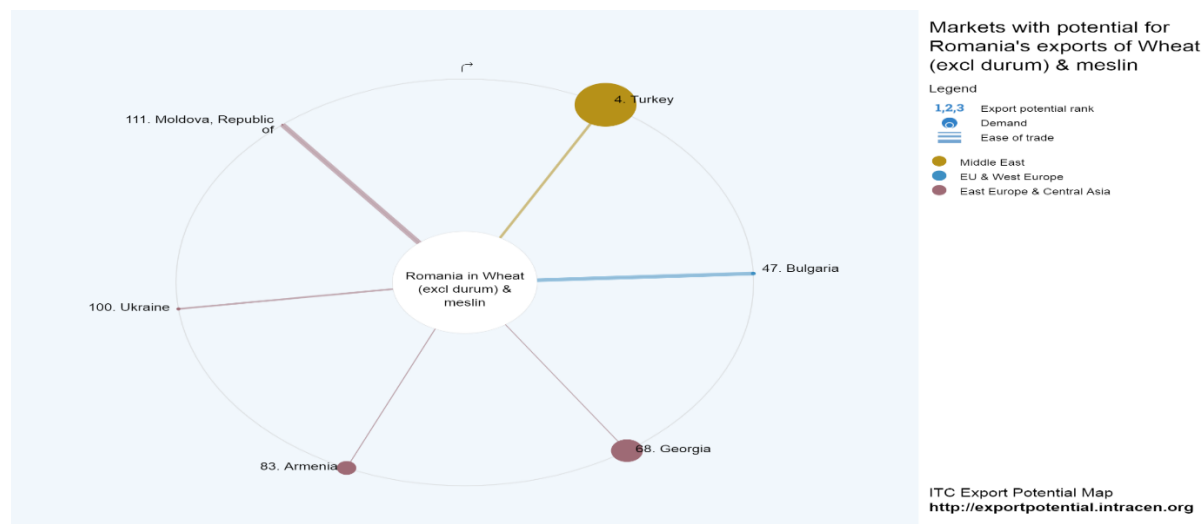

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește grâul

Analizând potențialul de export al grâului în funcție de cerere, clasamentul suferă modificări după cum urmează: Turcia, Bulgaria, Georgia, Armenia, Ucraina, Republica Moldova (Figura nr. 5.9.).

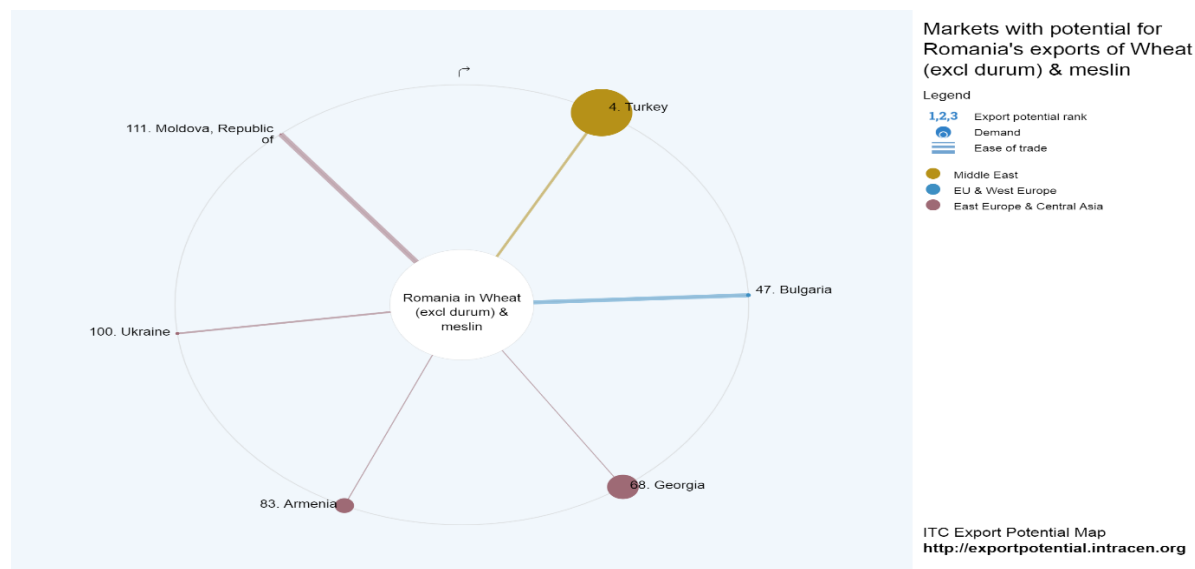

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește grâul în funcție de cerere

Analizând potențialul de export în funcție de ușurința cu care se pot realiza schimburile comerciale, se remarcă apariția Republicii Moldova. De asemenea clasamentul este completat de Bulgaria, Turcia, Ucraina, Armenia și Georgia (Figura nr. 5.10.).

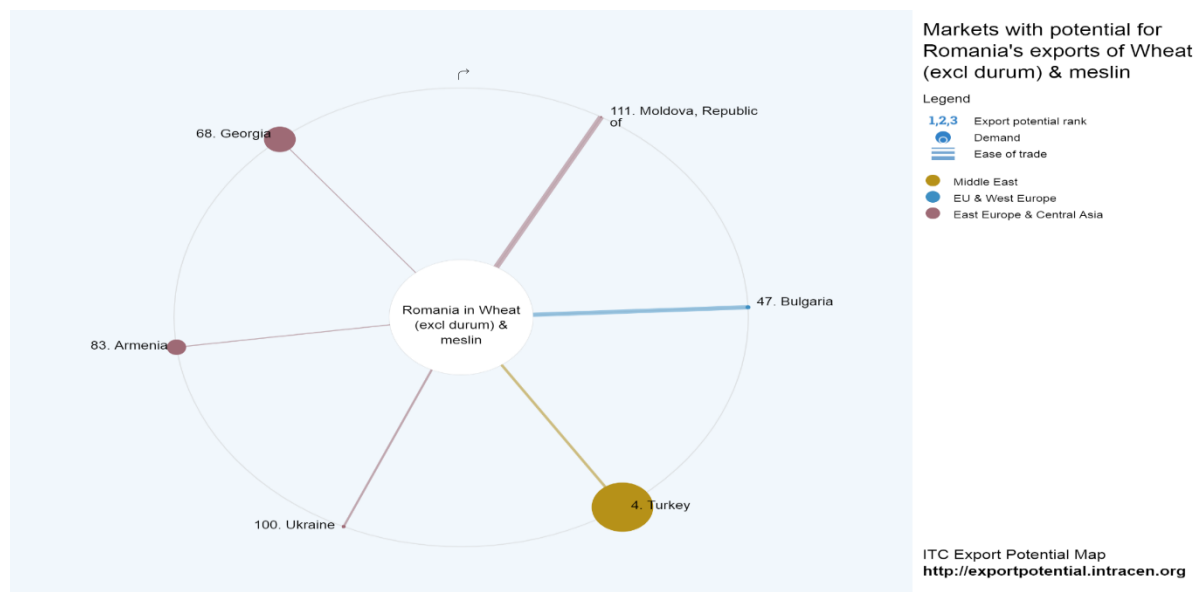
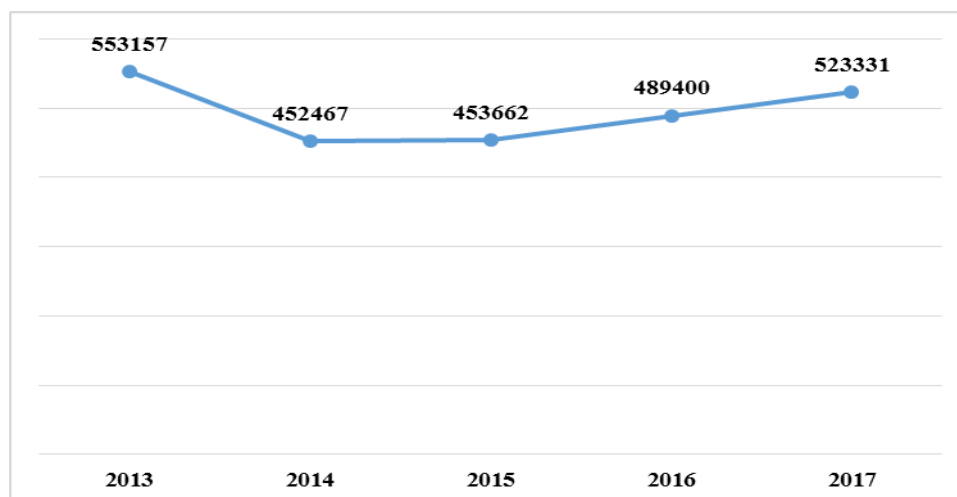

Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește grâul în funcție ușurința schimburilor comerciale

5.2. Exportul și importul de floarea-soarelui

Exportul de floarea-soarelui prezintă un trend oscilant, influențat în mare măsură de necesitatea achiziționării de floarea soarelui al țărilor importatoare. De remarcat că România a înregistrat cele mai ridicate importuri în anul 2013, de peste 553 de milioane de euro, pe fondul producțiilor slabe înregistrate la nivel de continent (Figura nr. 5.1.).

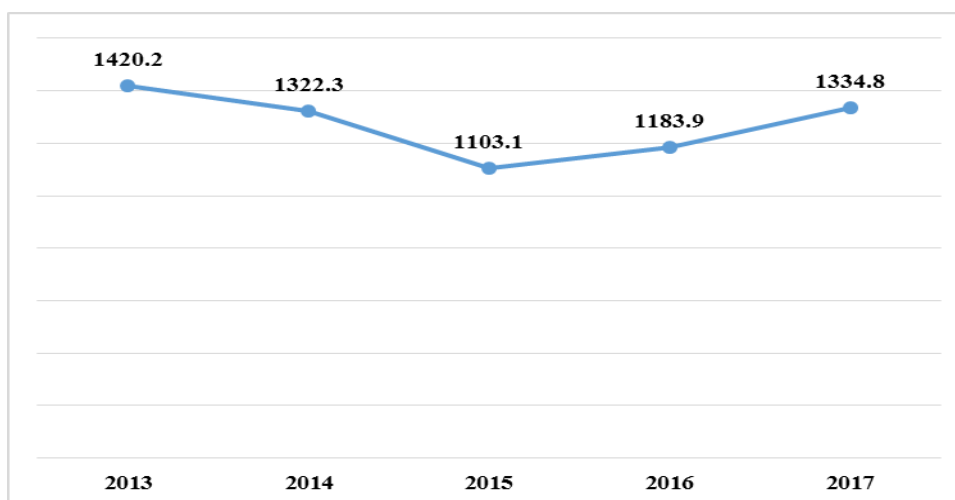
La nivelul anului 2017, principalele țări către care România a exportat au fost Olanda (90,36 milioane de euro, în scădere cu 5,4% față de anul 2013), Franța (85,8 milioane de euro, în creștere cu 27% față de anul 2013) și Portugalia (65,4 milioane de euro, în creștere cu 31% față de anul 2013).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de semințe de floarea-soarelui (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

De asemenea, exportul de floarea-soarelui (din punct de vedere cantitativ) prezintă variații semnificative de la an la an, lucru influențat de producția înregistrată la nivelul României (Figura nr. 5.2.).

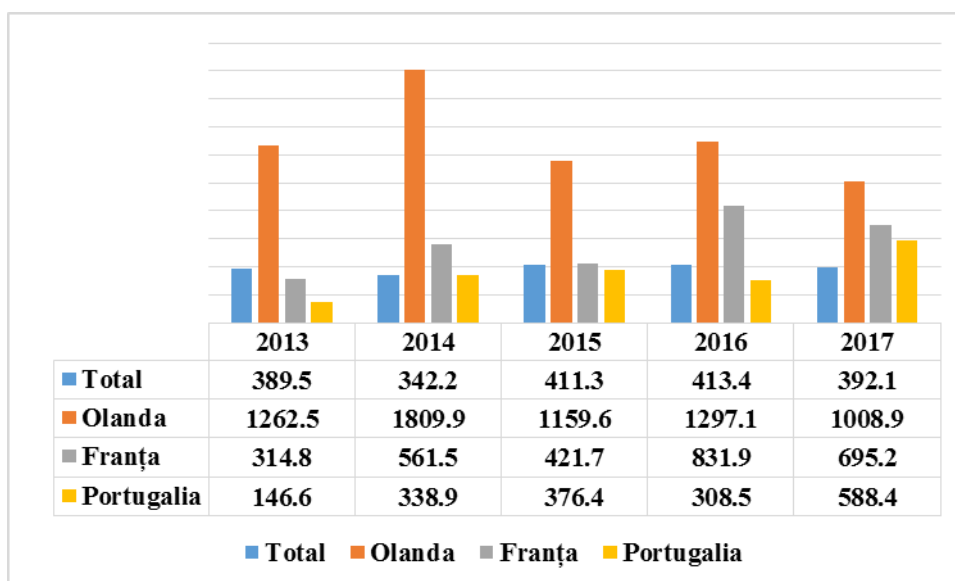

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.2. Evoluția exportului de semințe de floarea-soarelui (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii euro)

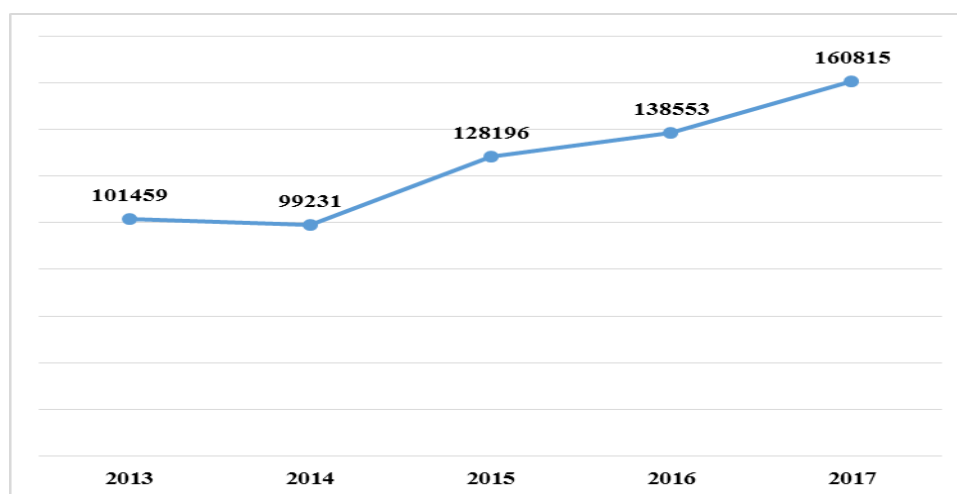
În topul primelor țări care importă floarea-soarelui (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Olanda, Franța și Portugalia. De remarcat Olanda care a reușit să obțină un preț de achiziție mai bun pentru semințele de floarea-soarelui (Figura nr. 5.2.).

Se remarcă variații semnificative de preț de la o țară la alta determinată de o serie de aspecte precum distanța de livrare, puterea de negociere, dar și calitatea produsului achiziționat. De remarcat că din primele 3 țări importatoare de floarea soarelui, Portugalia reușește să obțină cel mai avantajos preț de achiziție, astfel că la nivelul anului 2017 a achiziționat tona de floarea-soarelui cu 588,4 euro, cu aproximativ 15% mai scăzut decât prețul de achiziție al Franței (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al semințelor de floarea-soarelui în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

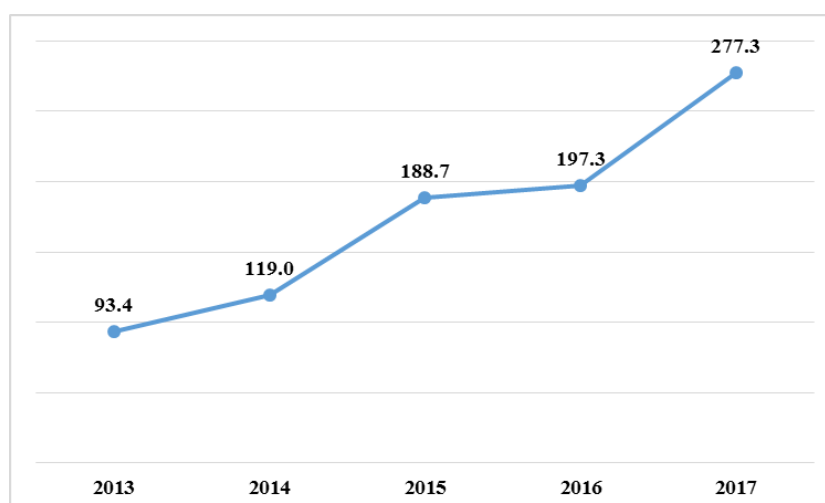
Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.4. Evoluția importului de semințe de floarea-soarelui (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

În ceea ce privește importul de floarea-soarelui se remarcă un trend ascendent, ca urmare a creșterii cererii de floarea-soarelui, dar mai ales în vederea tranzacționării acestuia, întrucât prețul de achiziție este unul mai scăzut. De remarcat faptul că România a importat la nivelul anului 2017 din țări precum Republica Moldova (62,8 milioane de euro), Bulgaria (30,1 milioane de euro) sau Ungaria (14,7 milioane de euro) (Figura nr. 5.4.).

De asemenea importul de floarea-soarelui din Republica Moldova, a crescut de peste 5 ori valoric din anul 2013 până în anul 2017 (Figura nr. 5.4.).

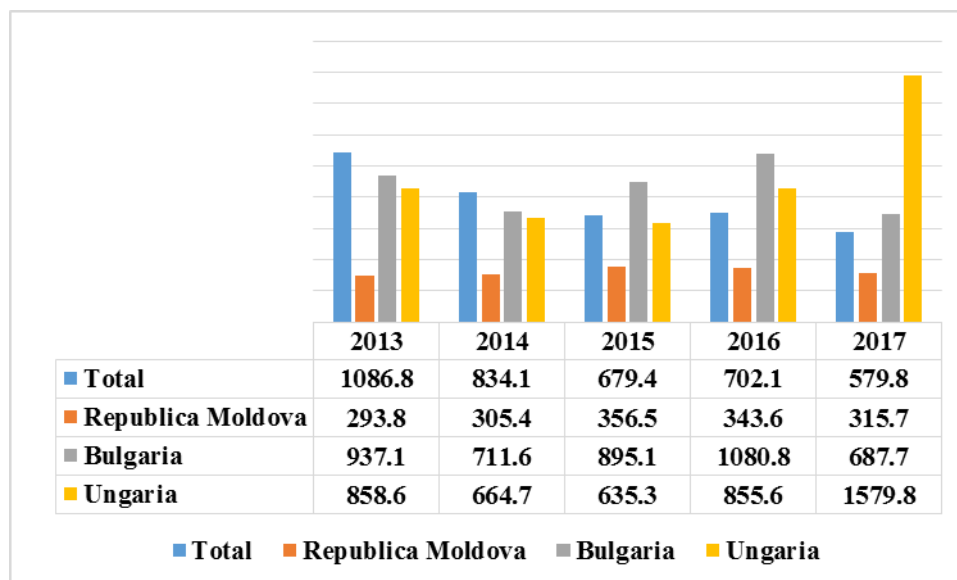
Se remarcă un trend ascendent și în ceea ce privește importul de floarea-soarelui (cantitativ), atingând un maxim în anul 2017 de peste 277 mii de tone, în creștere cu peste 197% față de anul 2013. (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de semințe de floarea-soarelui (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

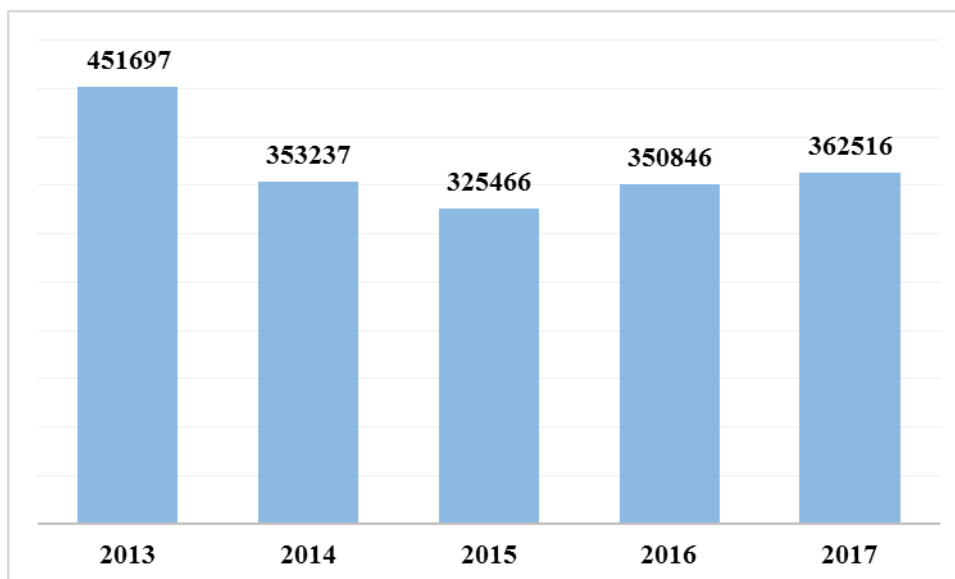
De remarcat faptul că prețul mediu de import al semințelor de floarea soarelui este mult mai ridicat decât în cazul prețului de export. În urma contractelor încheiate înainte de recoltare, iar producția obținută nu este la nivelul celei preconizate, în vederea respectării angajamentelor sunt nevoiți să achiziționeze din altă parte pentru a respecta înțelegerea (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al semințelor de floarea-soarelui în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

Floarea-soarelui este unul dintre produsele de origine vegetală pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2013 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 451.697 de milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de floarea-soarelui corelat cu importul valoric scăzut (Figura nr. 5.7.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului floarea-soarelui în perioada 2013-2017 (mii euro)

Piețe cu potențial de export pentru România

Printre principalele țări cu potențial ridicat de export dintre țările cu ieșire la Marea Neagră se numără Turcia, Bulgaria, Ucraina, Republica Moldova, Armenia și Georgia (Figura nr. 5.8.).

Actuala valoare a exporturilor cu Turcia se ridică la 40,3 milioane de dolari, în contextul în care potențialul de export s-ar putea ridica la 133,6 milioane de dolari. Și în cazul Bulgariei valoarea actuală a exporturilor se ridică la 40,9 de milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea ridica la 89,5 de milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

De asemenea și în cazul Ucrainei valoarea actuală a exporturilor se ridică la 10 milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea majora la 52,9 de milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

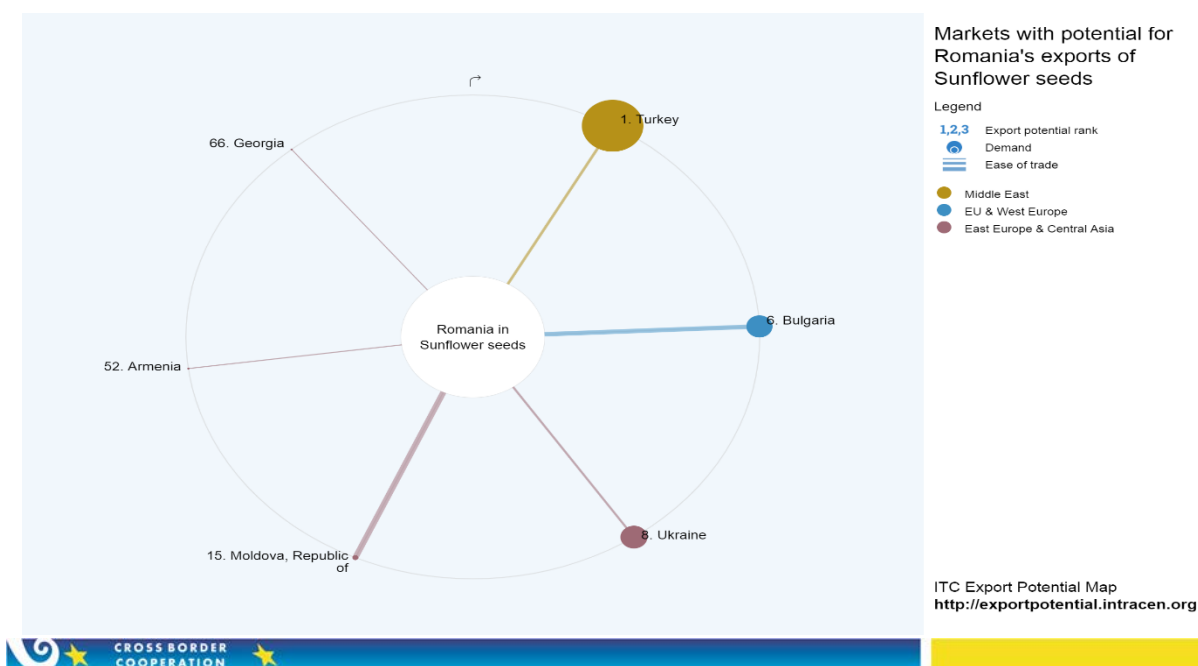

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește floarea-soarelui

Analizând potențialul de export al semințelor de floarea-soarelui în funcție de cerere se remarcă inversarea pozițiilor dintre Bulgaria și Ucraina. De asemenea potențialul de export al Georgiei s-ar putea ridica la peste 380 de mii de dolari (Figura nr. 5.9.).

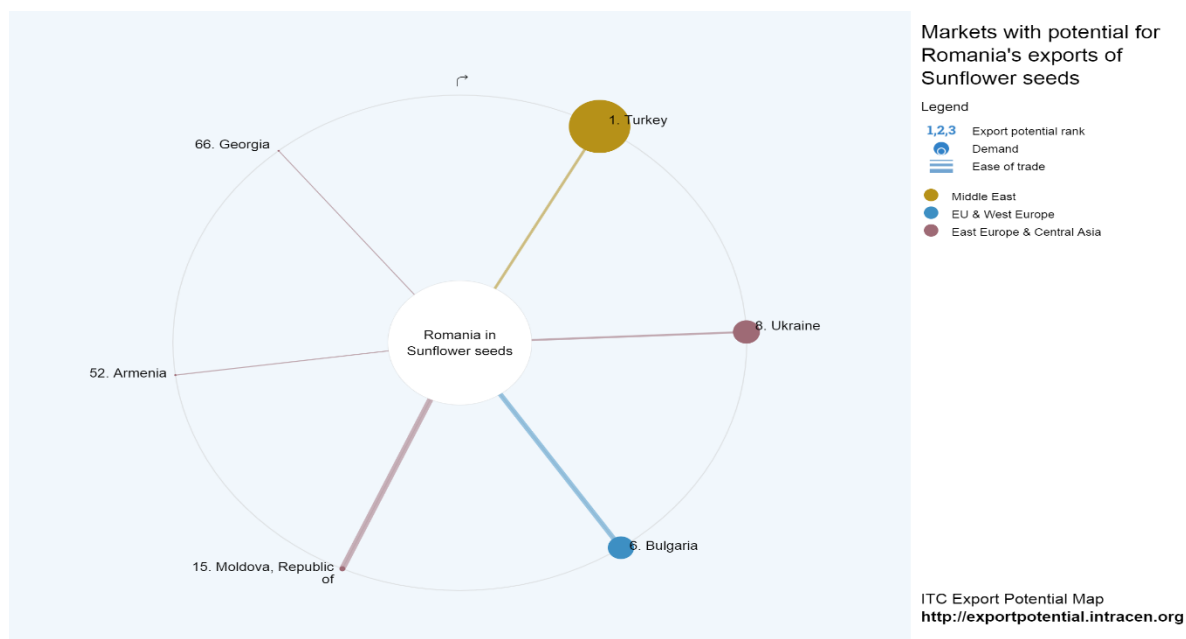

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește floarea-soarelui în funcție de cerere

Analizând potențialul de export în funcție de ușurința cu care se pot realiza schimburile comerciale, se remarcă apariția Republica Moldova, a cărei potențial de export ar putea crește la 21,6 milioane de dolari, în contextul în care exporturile actuale se ridică la 9,6 milioane de dolari. (Figura nr. 5.10.).

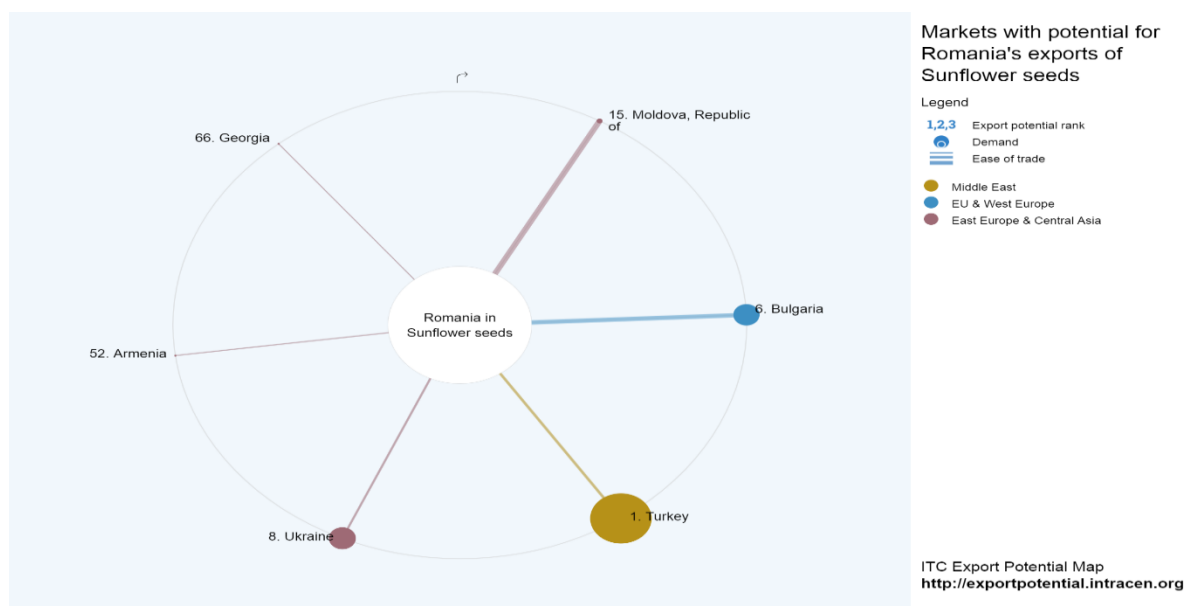
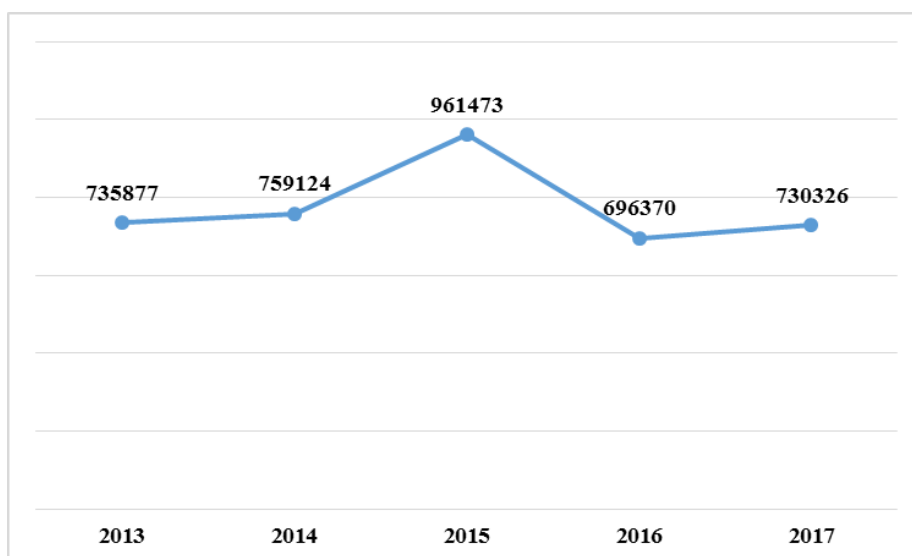

Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește floarea-soarelui în funcție de ușurința schimburilor comerciale

5.3. Exportul și importul de porumb

Exportul de porumb prezintă un trend oscilant, influențat în mare măsură de necesitatea achiziționării de porumb al țărilor importatoare. De remarcat că România a înregistrat cele mai ridicate exporturi în anul 2015, de peste 961 de milioane de euro, pe fondul producțiilor slabe înregistrate la nivel de continent (Figura nr. 5.1.).

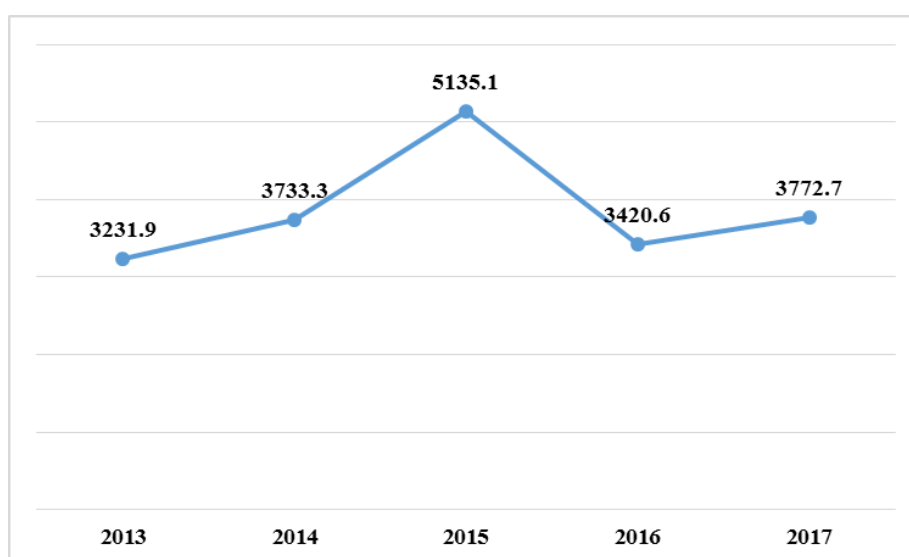

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de porumb (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

La nivelul anului 2017, principalele țări către care România a exportat au fost Spania (104,8 milioane de euro, în creștere cu 80,3% față de anul 2013), Italia (89 milioane de euro, în creștere cu 130% față de anul 2013) și Turcia (76,5 milioane de euro, în creștere cu 209% față de anul 2013).

De asemenea, exportul de porumb (din punct de vedere cantitativ) prezintă variații semnificative de la an la an, lucru influențat de producția înregistrată la nivelul României (Figura nr. 5.2.). În topul primelor țări care importă porumb (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Spania, Italia, Turcia. De remarcat Turcia a cărei importuri de porumb din România a crescut cu 270% în anul 2017, comparativ cu anul 2013 (Figura nr. 5.2.).

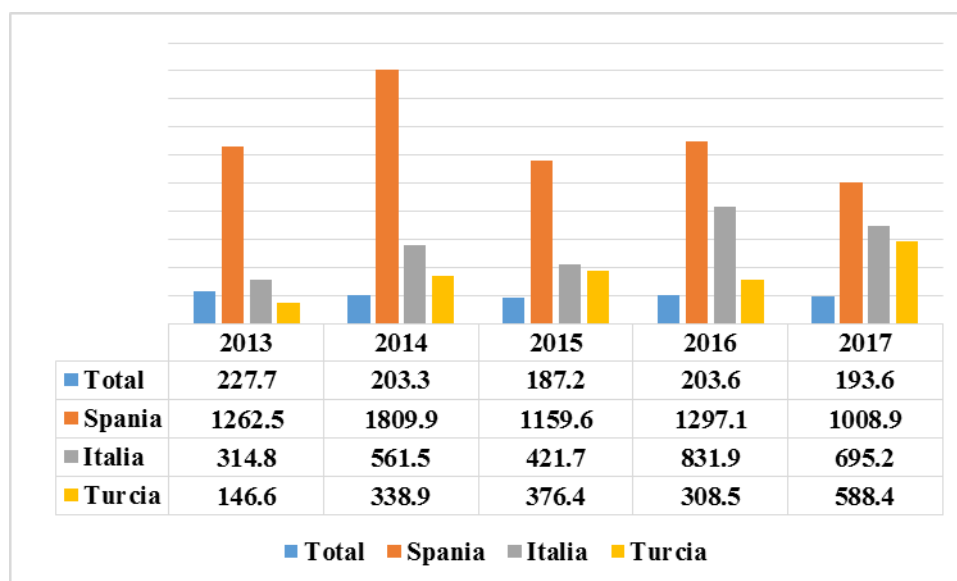

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.2. Evoluția exportului porumb (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii euro)

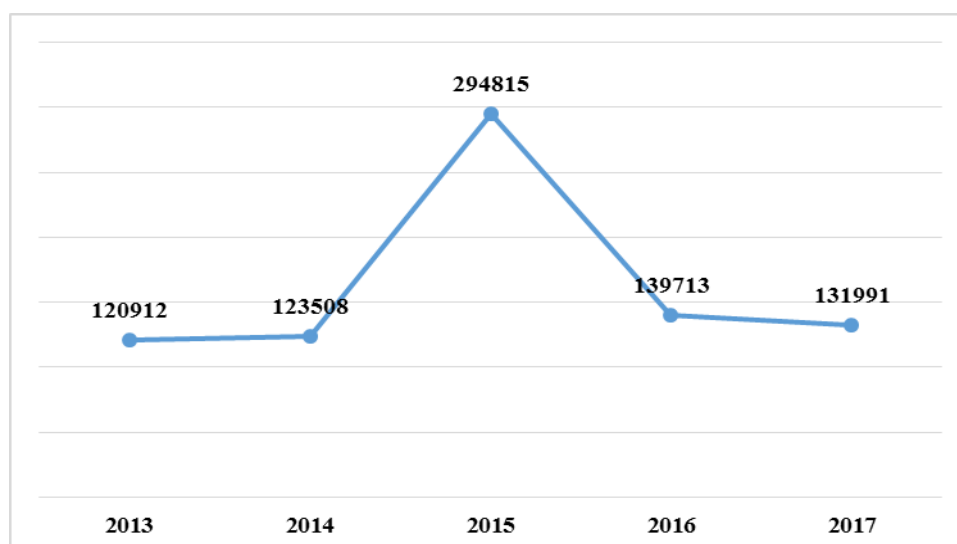
Se remarcă variații semnificative de preț de la o țară la alta determinată de o serie de aspecte precum distanța de livrare, puterea de negociere, dar și calitatea produsului achiziționat.

De remarcat că din primele 3 țări importatoare de porumb, Spania a achiziționat din România în anul 2017 la un preț de aproximativ 1.000 euro pe tonă, în scădere cu aproximativ 20% față de prețul din anul 2013 (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al porumbului în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

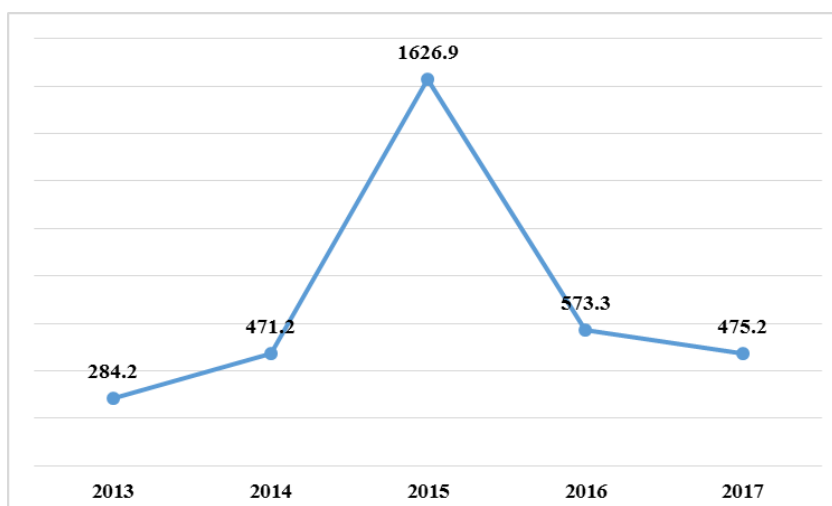

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.4. Evoluția importului de porumb (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

În ceea ce privește importul de porumb se remarcă un trend oscilant, cu un maxim atins în anul 2015 de peste 294 milioane de euro. De remarcat faptul că România a importat la nivelul anului 2017 din țări precum Ungaria (83,8 milioane de euro), Franța (21,4 milioane de euro) sau Bulgaria (6,9 milioane de euro) (Figura nr. 5.4.).

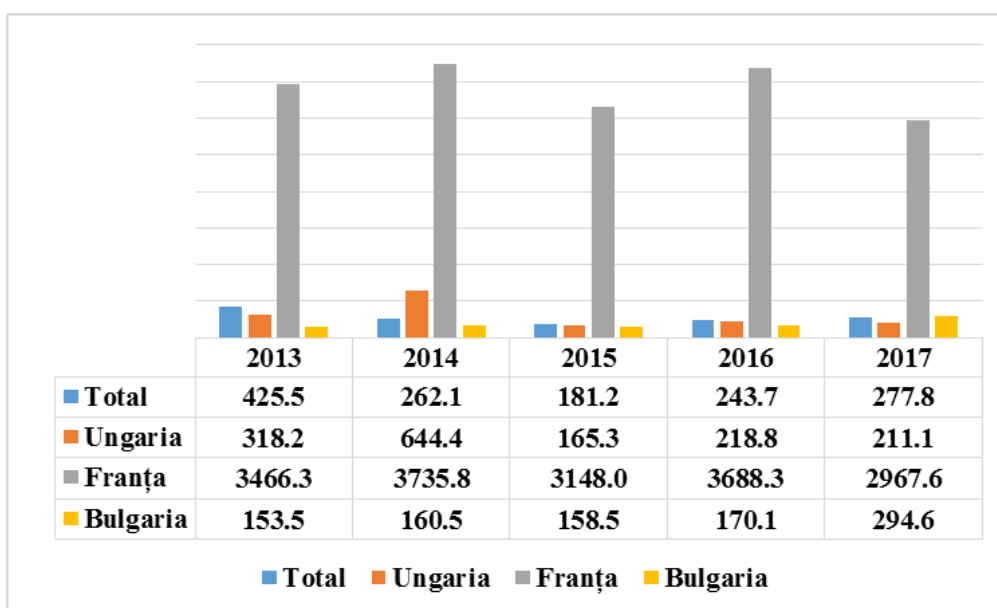
De asemenea importul de porumb din Ungaria, a crescut cu 137% în anul 2017, comparativ cu anul 2013 (Figura nr. 5.4.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de porumb (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

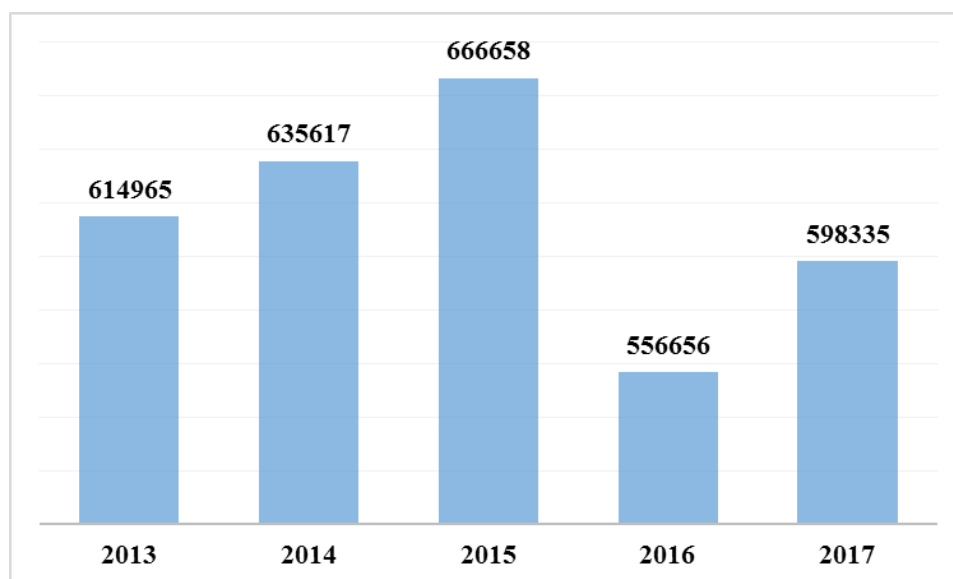
Se remarcă un trend oscilant și în ceea ce privește importul de porumb (cantitativ), atingând un maxim în anul 2015 de peste 1,6 milioane de tone, în creștere cu peste 472% față de anul 2013. (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al porumbului în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

De remarcat faptul că prețul mediu de import al porumbului este mult mai ridicat decât în cazul prețului de export. De menționat prețul ridicat cu care se importă porumbul din Franța, astfel că în anul 2017 acesta a fost de 2967 euro/tonă (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 21.10.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului porumb în perioada 2013-2017 (mii euro)

Porumbul este unul dintre produsele de origine vegetală pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2015 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 66.658 de milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de porumb corelat cu importul valoric scăzut (Figura nr. 5.7.).

Piețe cu potențial de export pentru România

Printre principalele țări cu potențial de export dintre țările cu ieșire la Marea Neagră, se numără Turcia, Bulgaria, Georgia, Armenia, Ucraina și Republica Moldova. (Figura nr. 5.8.).

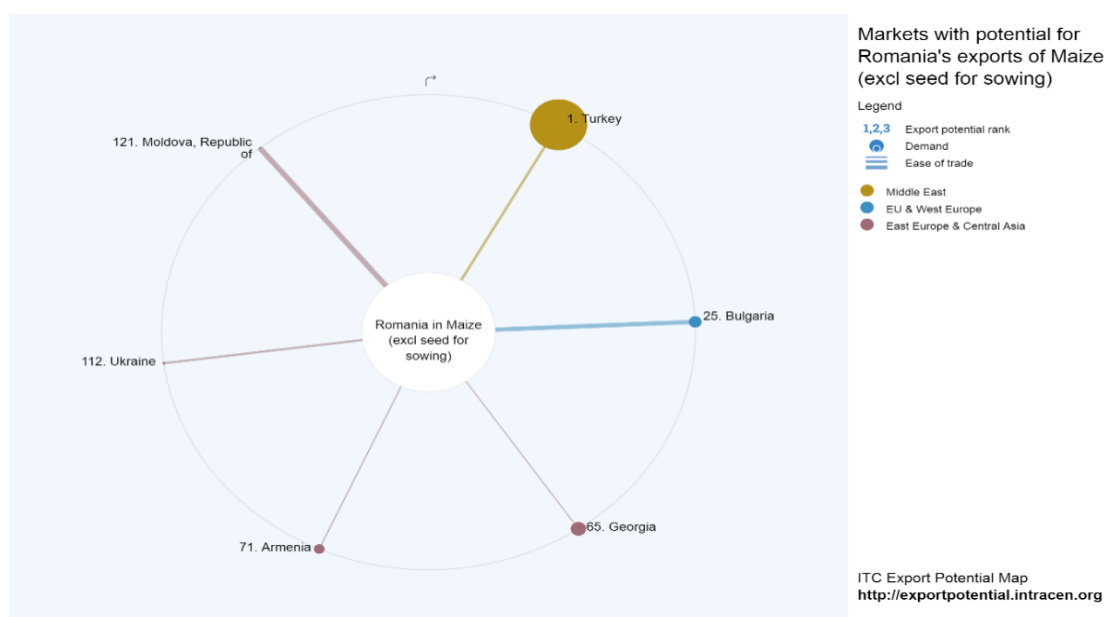

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește porumbul

Actuala valoare a exporturilor cu Turcia se ridică la 54,4 milioane de dolari, în contextul în care potențialul de export s-ar putea ridica la 121,8 milioane de dolari. Și în cazul Bulgariei valoarea actuală a exporturilor se ridică la 5,8 de milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea ridica la 9,2 de milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

Analizând potențialul de export al porumbului în funcție de cerere se remarcă o inversare a pozițiilor dintre Bulgaria și Georgia. De asemenea și în cazul Georgiei potențialul de export s-ar putea ridica la peste 300 de mii de dolari (Figura nr. 5.8.). (Figura nr. 5.9.).

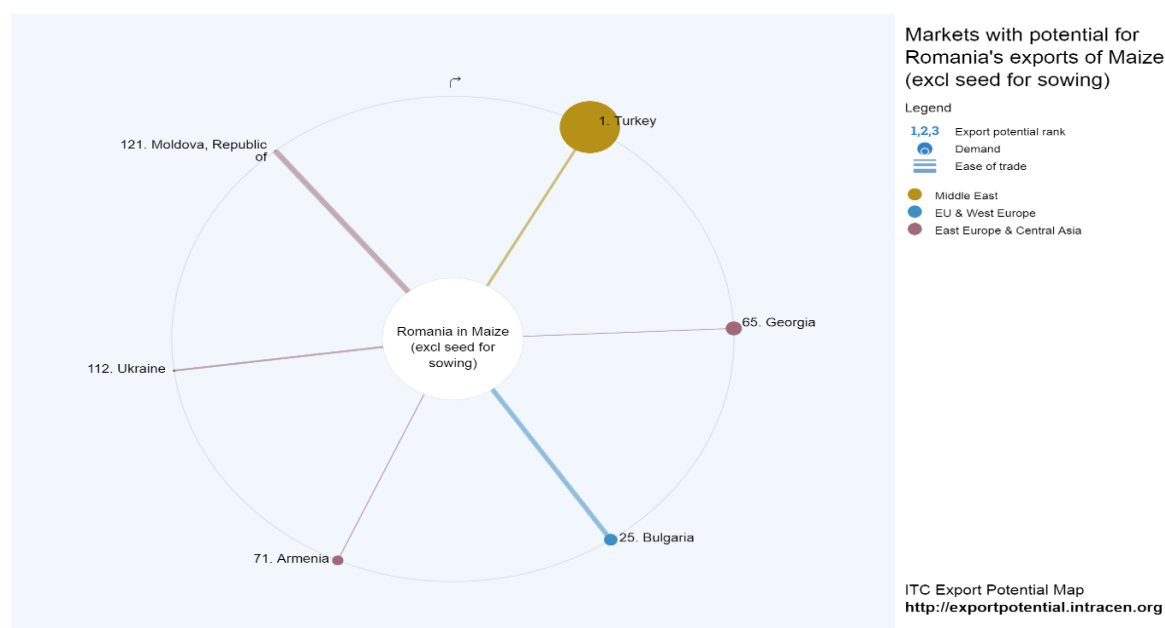

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește porumbul în funcție de cerere

Analizând potențialul de export în funcție de ușurința cu care se pot realiza schimburile comerciale, se remarcă Republica Moldova, a cărei potențial de export este nesemnificativ, de doar 21 mii de dolari (Figura nr. 5.10.).

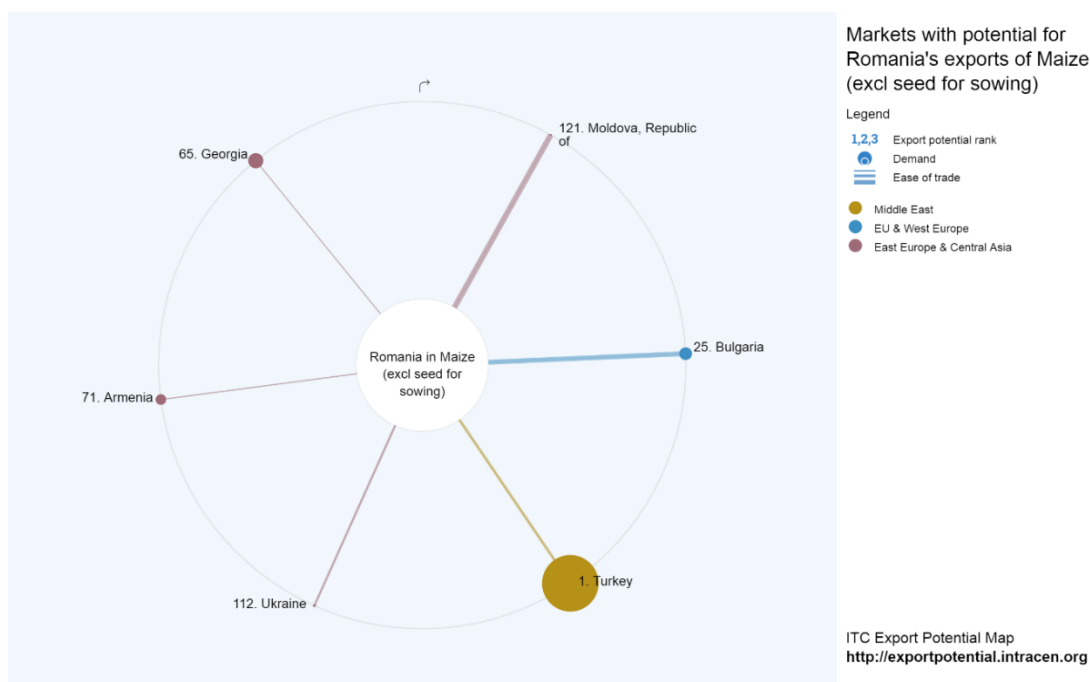
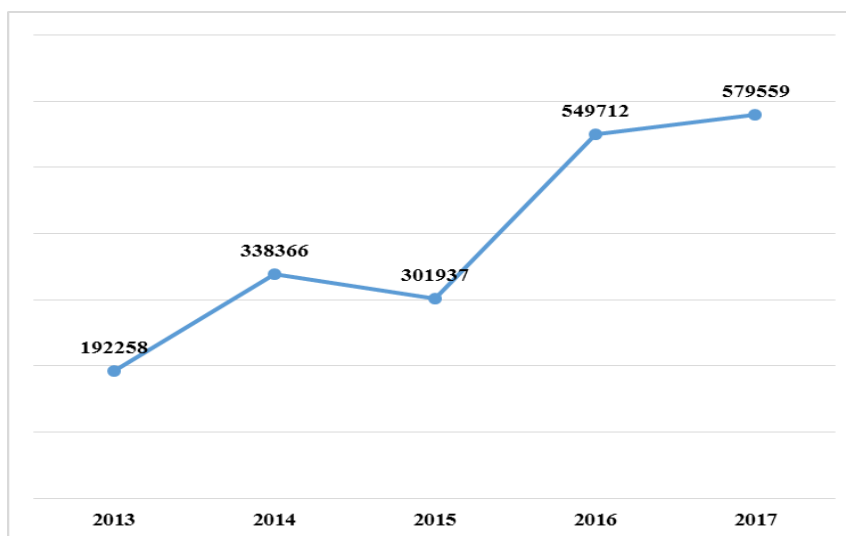

Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește porumbul în funcție de ușurința schimburilor comerciale

5.4. Exportul și importul de rapiță

Exportul în ceea ce privește produsul rapiță, prezintă un trend ascendent, lucru influențat de cererea tot mai ridicată de rapiță de pe piețele internaționale. În perioada analizată, România a înregistrat cele mai ridicate exporturi din punct de vedere valoric în anul 2017, în valoare de 579,6 milioane de euro (Figura nr. 5.1.)

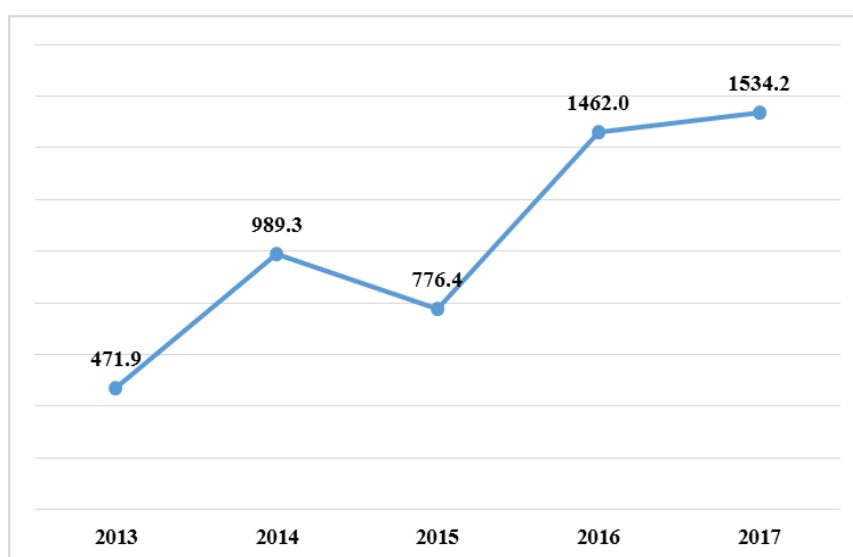
Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de rapiță (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

La nivelul anului 2017, principalele țări către care România a exportat au fost Belgia (177 milioane de euro, în creștere cu 140% față de anul 2013), Olanda (172 milioane de euro, în creștere cu peste 206% față de anul 2013) și Germania (84,4 milioane de euro, în creștere cu peste 550% față de anul 2013) (Figura nr. 5.1.).

De asemenea, exportul de rapiță (din punct de vedere cantitativ) prezintă un trend ascendent, lucru influențat de producția înregistrată la nivelul României (Figura nr. 5.2.).

În topul primelor țări care importă rapiță (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Belgia, Olanda și Germania. În cazul Belgiei se înregistrează o creștere de aproximativ 160% față de cantitatea importată în anul 2013 (Figura nr. 5.2.).

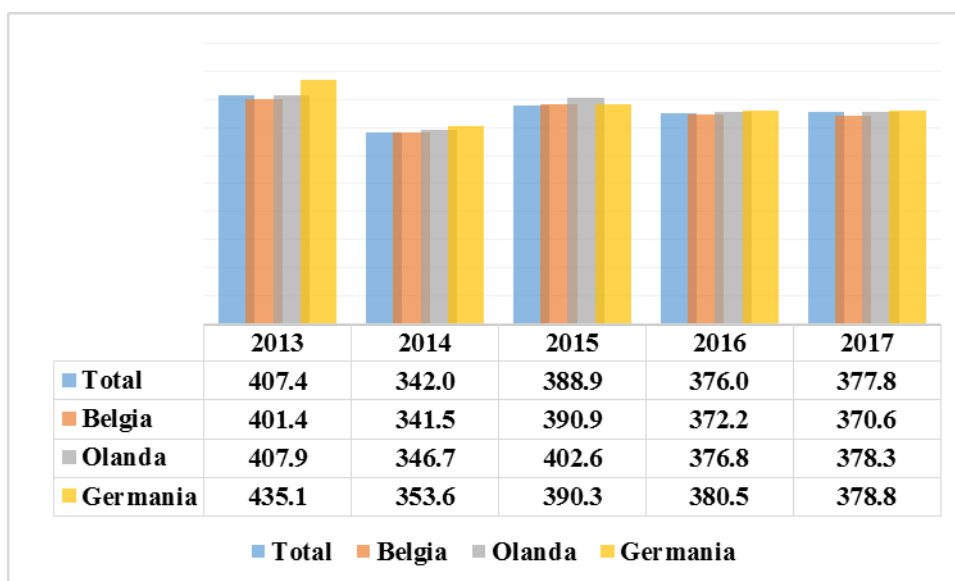

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.2. Evoluția exportului de rapiță (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

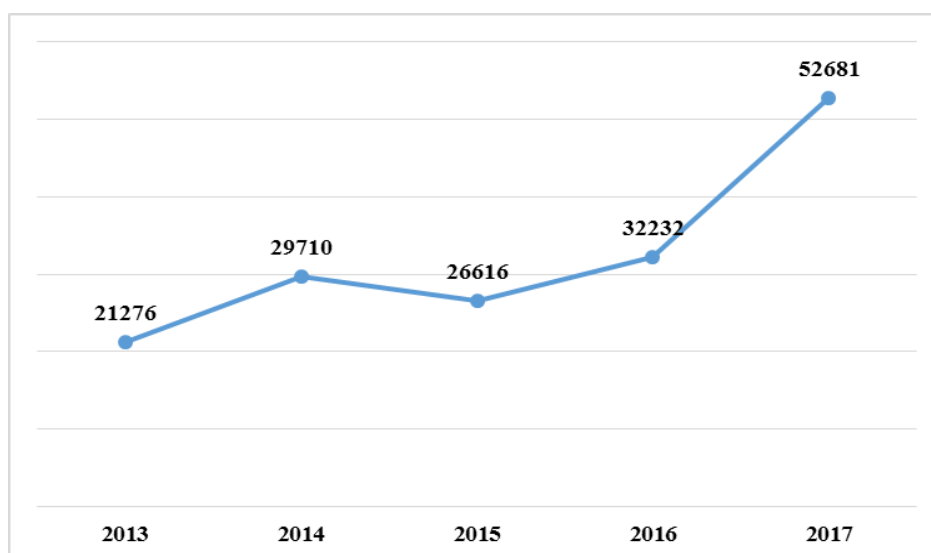
De remarcat faptul că în anul 2014, s-a înregistrat cel mai scăzut preț de export pentru rapiță, de doar 342 euro/tonă, comparativ cu anul 2013, când fost înregistrat cel mai ridicat preț de export de 407,4 euro/tonă, pe perioada analizată (Figura nr. 5.3.).

Se remarcă faptul că în anul 2017, prețul de achiziție este oarecum uniform, cu variații nesemnificative, cuprinse între 370,6 euro/tonă și 378,8 euro/tonă (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

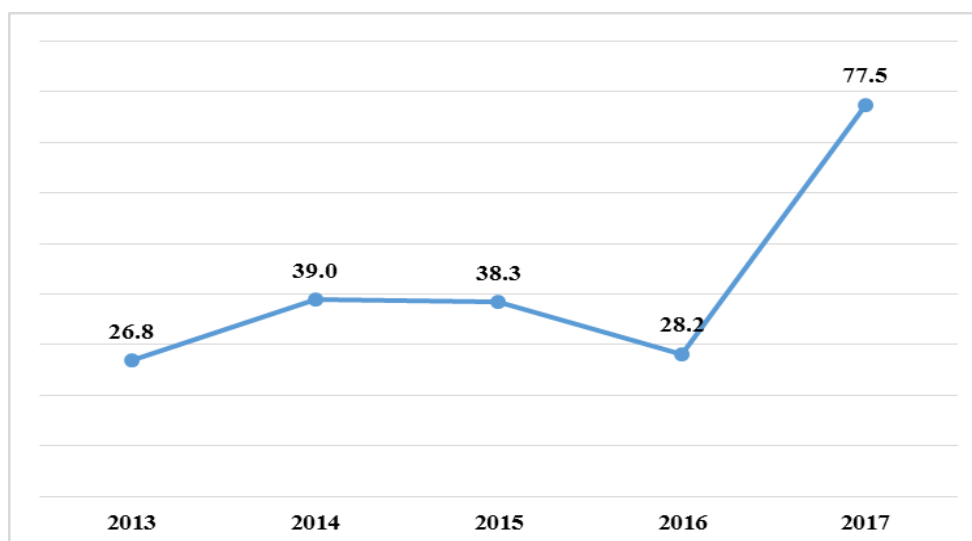
Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al rapiței în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.4. Evoluția importului de rapiță (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

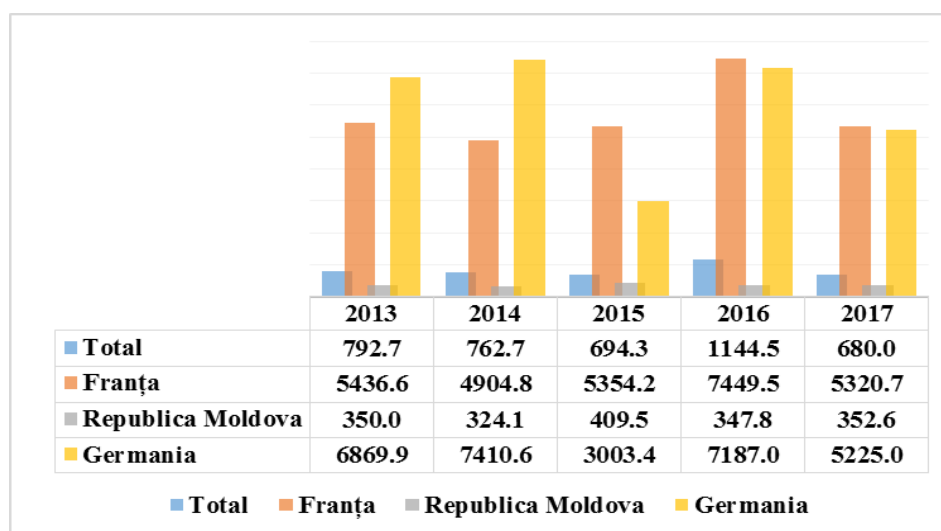
În ceea ce privește importul de rapiță, prezintă un trend ascendent, cu excepția anului 2014, cu un maxim atins în anul 2017, când valoarea totală a importurilor au depășit 52,6 milioane de euro, în creștere cu 147% față de valoarea importurilor din 2013 (Figura nr. 5.4.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de rapiță (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

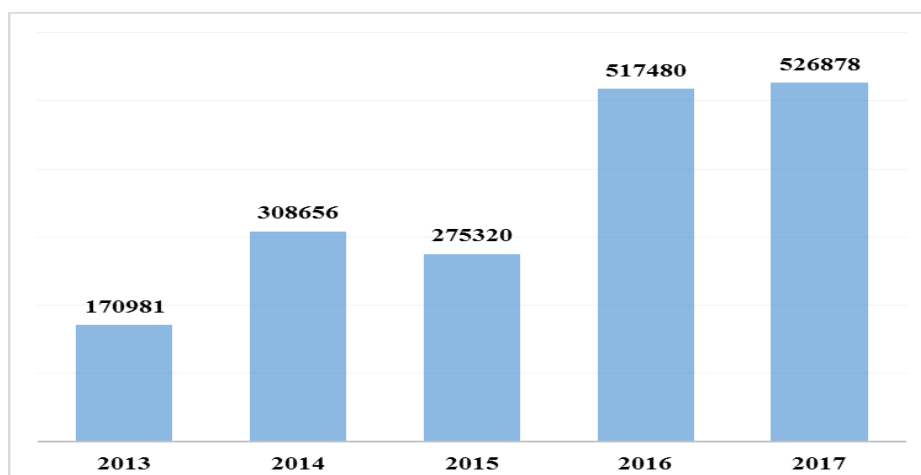
În anul 2017 s-au înregistrat cele mai ridicate importuri de rapiță (cantitativ), România importând către țări precum, Franța (3,8 mii. tone), Republica Moldova (34,4 mii tone) și Germania (1,1 mii de tone) (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al rapiței în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

De remarcat faptul că prețul mediu de import al rapiței este aproape dublu față de cel de export al României, în condițiile în care la nivelul anului 2017, România a importat rapiță din Franța la un preț de 5320 euro/tonă (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 01.11.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului rapiță în perioada 2013-2017 (mii euro)

Rapița este unul dintre produsele de origine vegetală pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2017 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 526 de milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de rapiță (Figura nr. 5.7.).

Piețe cu potențial de export pentru România

În ceea ce privește potențialul de export al României în regiunea Mării Negre se constată, că, țara noastră nu prezintă un potențial de export pentru țările Armenia și Georgia.

Printre țări din regiunea Mării Negre unde România ar putea exporta rapiță cu un conținut scăzut de acid erucic se numără Turcia, Bulgaria, Ucraina și Republica Moldova (Figura nr. 5.8.).

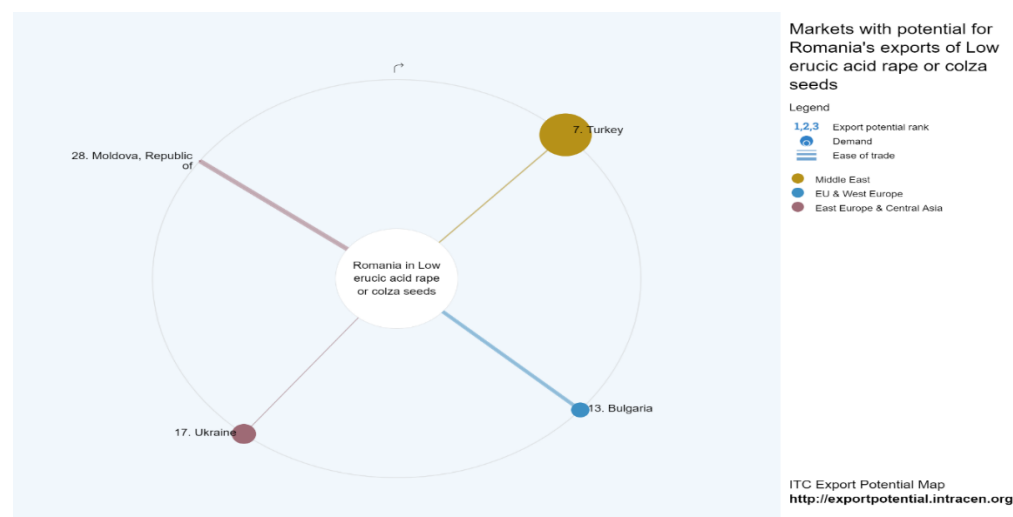

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește rapița cu un conținut scăzut de acid erucic

Actuala valoare a exporturilor cu Turcia în ceea ce privește rapița cu un conținut scăzut de acid erucic se ridică la 20,6 milioane de dolari, în contextul în care potențialul de export ar putea fi de 24,8 milioane de dolari. Și în cazul Republicii Moldova valoarea actuală a exporturilor se ridică la aproximativ 164,1 de milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export ar putea fi de 659,8 de milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

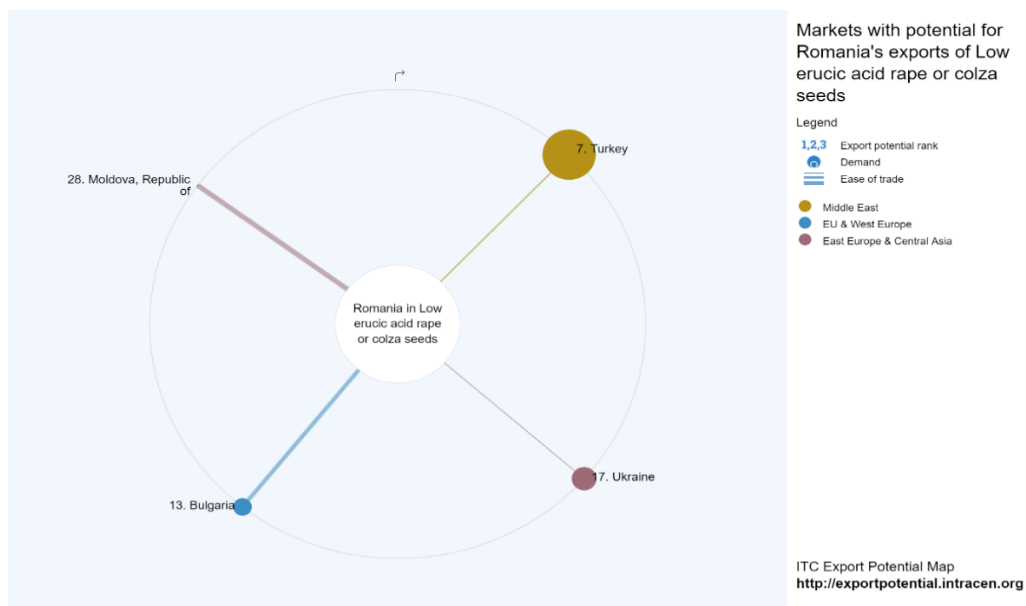

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește rapița cu un conținut scăzut de acid erucic în funcție de cerere

De asemenea și în cazul Ucrainei valoarea actuală a exporturilor se ridică la 4,1 milioane de euro, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea majora cu 1,2 milioane de euro (Figura nr. 5.8.).

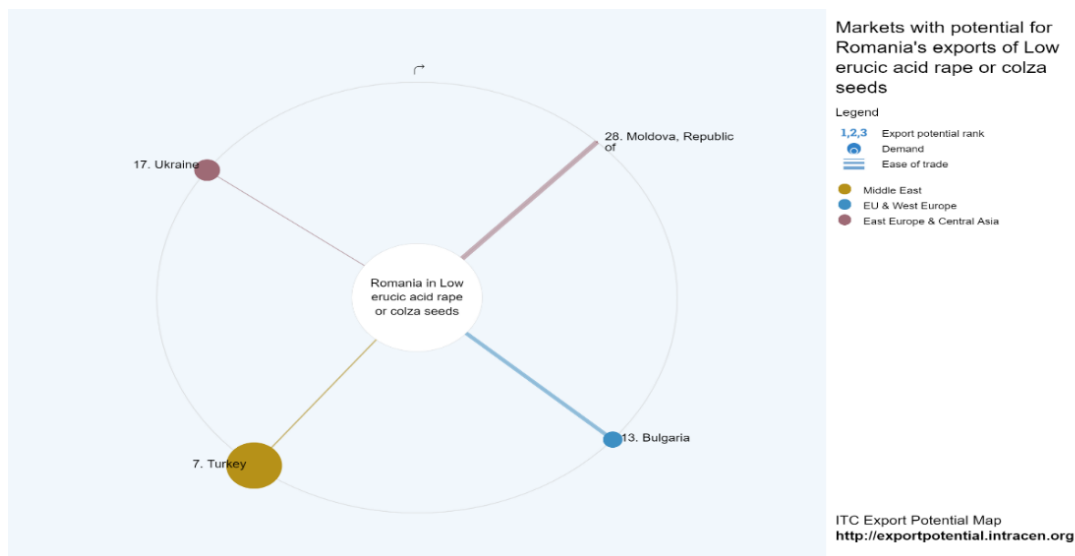

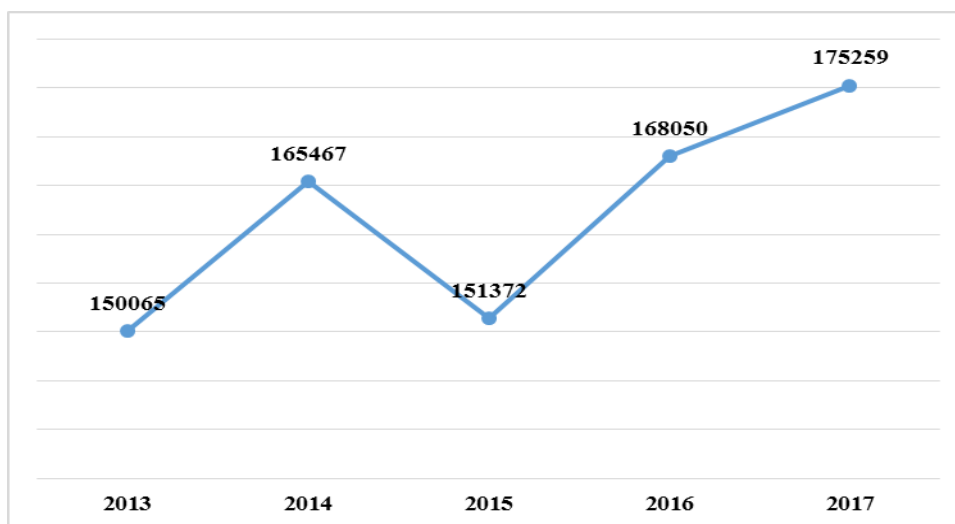
Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește rapița cu conținut scăzut de acid erucic în funcție de ușurința schimburilor comerciale

Analizând potențialul de export al rapiței cu un conținut scăzut de acid erucic în funcție de cerere se remarcă o schimbare a clasamentului, acesta fiind poziționate astfel: Turcia, Ucraina, Bulgaria și Republica Moldova (Figura nr. 5.9.).

Potențialul de export a rapiței trebuie exploatat la maxim și în ceea ce privește schimburile comerciale cu Bulgaria, unde se poate atinge un potențial maxim de export al rapiței în valoare de 8,8 milioane de euro (Figura nr.5.10).

5.5. Exportul și importul de ovine și caprine

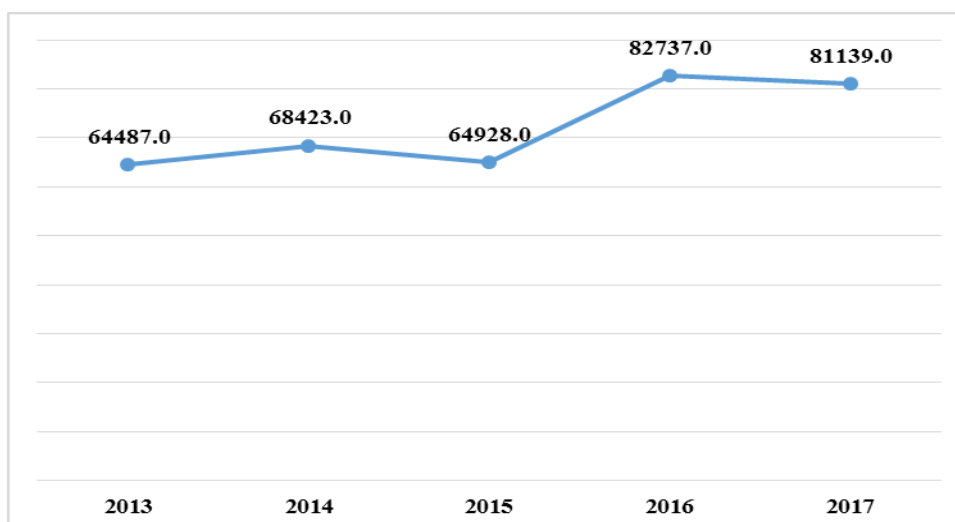
Exportul de ovine și caprine prezintă un trend oscilant, cu un minim înregistrat în anul 2013 (150 de milioane de euro) și un maxim atins în anul 2017 (175 milioane de euro), reprezentând o creștere de 16,8% (Figura nr. 5.1.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de ovine și caprine (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

La nivelul anului 2017, principalele țări către care România a exportat au fost Libia (52,7 milioane de euro, în scădere cu 35,6% față de anul 2013), Iordania (45,4 milioane de euro, în creștere cu 43% față de anul 2013) și Grecia (20,7 milioane de euro, în creștere cu 32% față de anul 2013) (Figura nr. 5.1.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

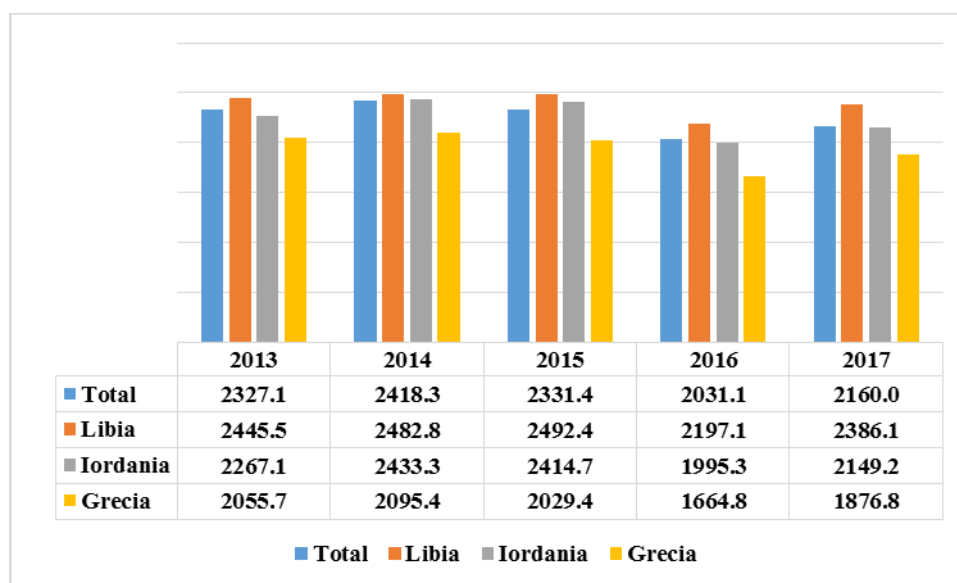
Figura nr. 5.2. Evoluția exportului de ovine și caprine (cantitativ) în perioada 2013-2017 (tone)

În topul primelor țări care importă miere (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Libia, Iordania și Grecia. De remarcat Grecia care importă ovine și caprine în condițiile în

care este unul dintre cei mai mari producători, lucru care poate fi pus pe seama onorării comenzilor pe care le au (Figura nr. 5.2.).

Se remarcă variații semnificative de preț de la o țară la alta determinată de o serie de aspecte precum distanța de livrare, puterea de negociere, dar și calitatea produsului achiziționat.

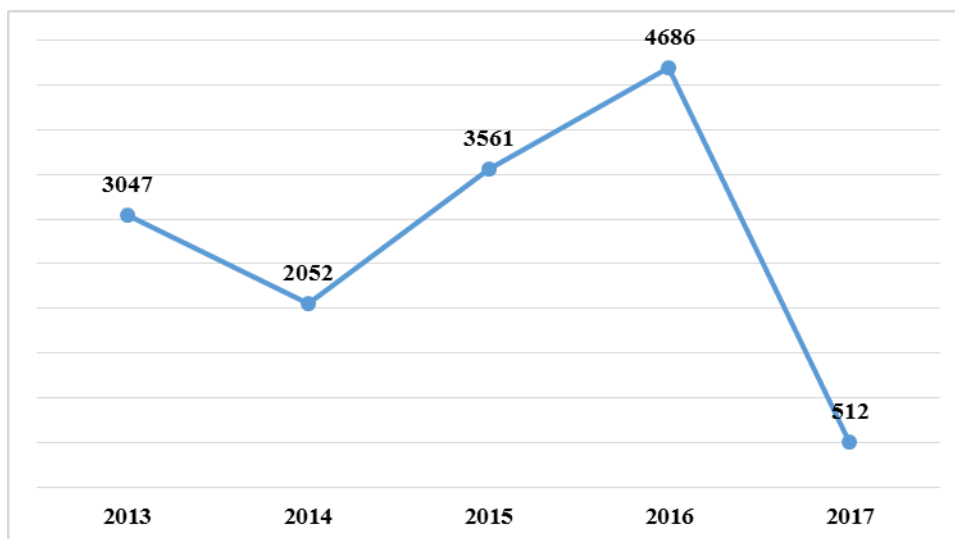
De remarcat că din primele 3 țări importatoare de ovine și caprine, Grecia obține cel mai avantajos preț de achiziție al ovinelor și caprinelor, lucru care poate fi pus pe seama distanței scurte de transport, cu riscuri reduse în ceea ce privește mortalitatea (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

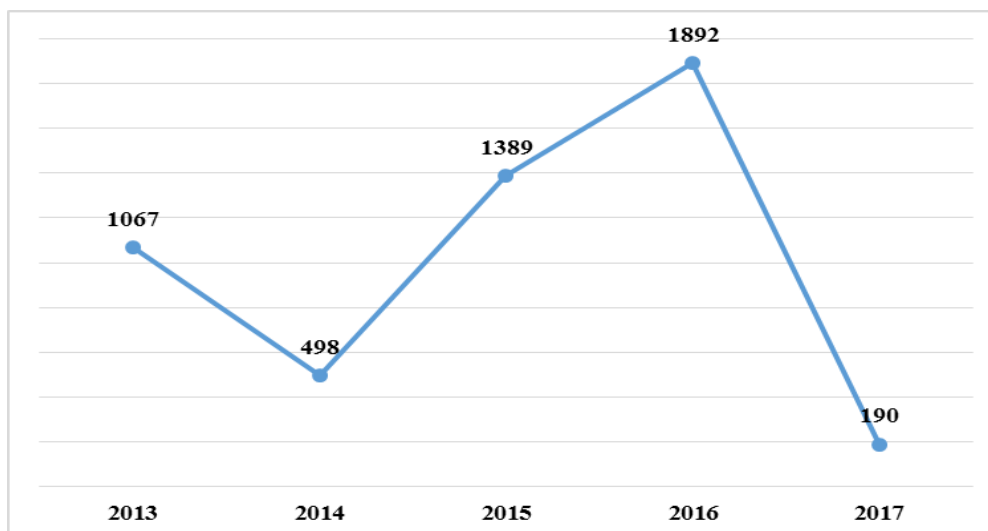
Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al ovinelor și caprinelor în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

În ceea ce privește importul de ovine și caprine se remarcă un trend oscilant, însă se poate remarca faptul că în anul 2017 au fost înregistrate cele mai scăzute importuri atingând valoarea de doar 512 mii de euro, în scădere cu peste 83% față de importurile realizate în anul 2013. România a importat la nivelul anului 2017 din țări precum Polonia (150 mii de euro), Ungaria (137 mii de euro) sau Turcia (73 mii de euro) (Figura nr. 5.4.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

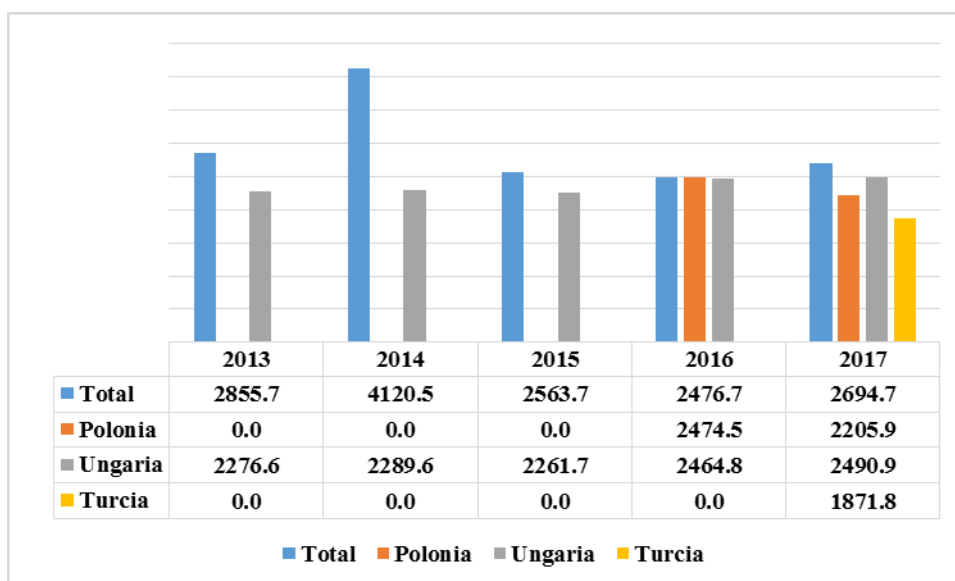
Figura nr. 5.4. Evoluția importului de ovine și caprine (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de ovine și caprine (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

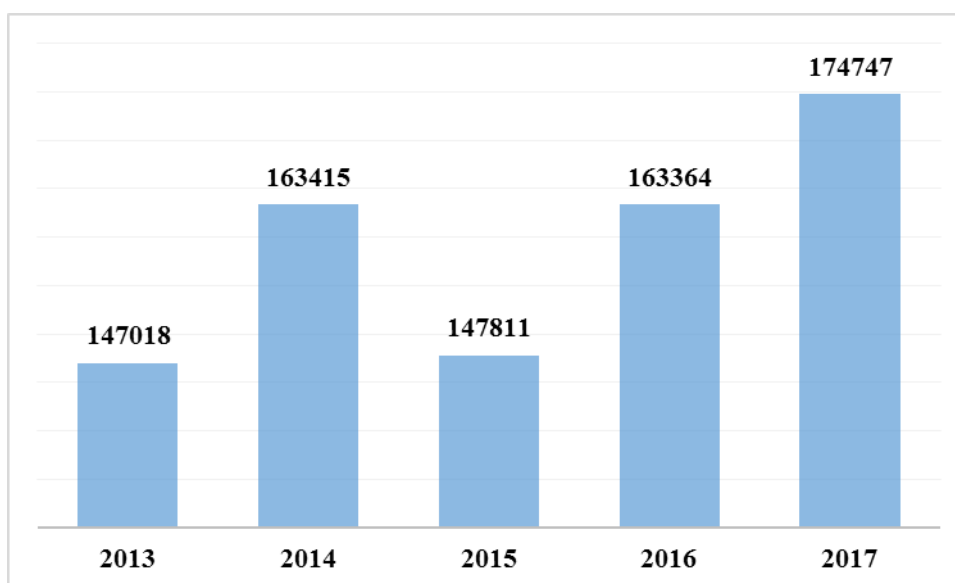
Se remarcă un trend oscilant și în ceea ce privește importul de ovine și caprine (cantitativ), atingând un maxim în anul 2016 de peste 1,89 mii de tone. (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al ovinelor și caprinelor în perioada 2013-2017 (euro/tonă)

De remarcat faptul că prețul mediu de import al ovinelor și caprinelor este mult mai scăzut decât în cazul prețului de export, excepție făcând achizițiile din Turcia pentru care în anul 2017 tona de ovine și caprine a fost de 1871,8 euro (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 03.11.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului ovine și caprine în perioada 2013-2017 (mii euro)

Ovinele și caprinele sunt unul dintre produsele de origine animalieră pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2017 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 174 milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de ovine și caprine corelat cu importul valoric scăzut (Figura nr. 5.7.).

Piețe cu potențial de export pentru România

Printre țările ce alcătuiesc Regiunea Mării Negre cu potențial de export a ovinelor crescute în România se numără: Bulgaria, Turcia, Ucraina și Georgia. (Figura nr. 5.8.).

Sunt țări în Regiunea Mării Negre unde potențialul de export al ovinelor provenite din România este nesemnificativ precum: Republica Moldova și Armenia.

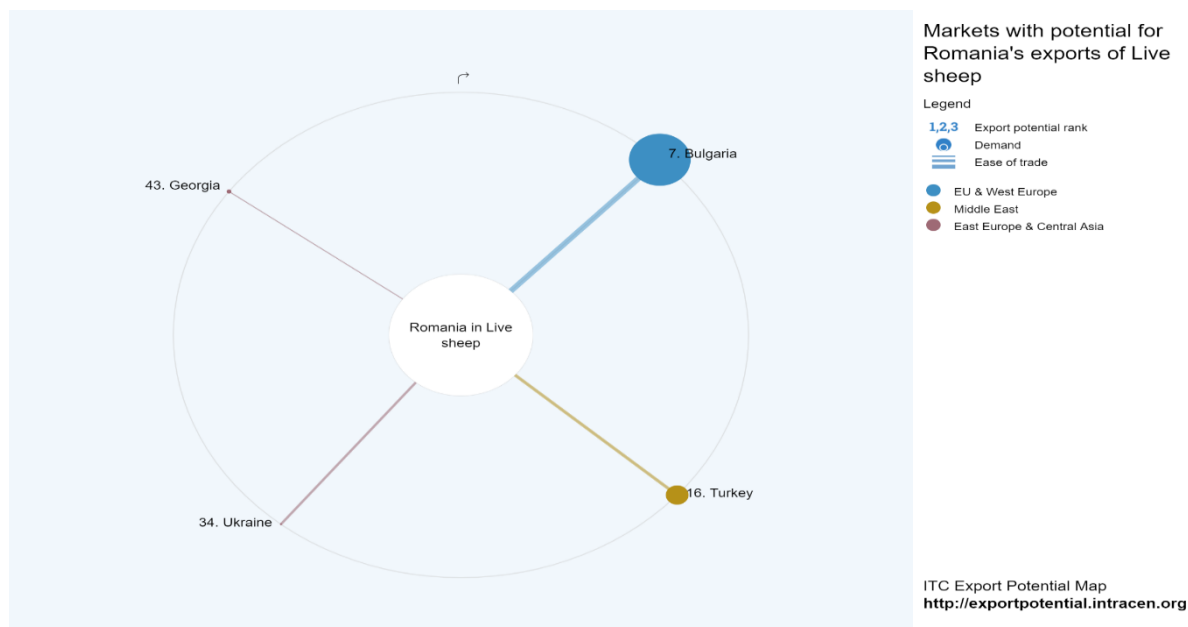

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește ovinele

Actuala valoare a exporturilor cu Bulgaria se ridică la 9,7 milioane de dolari, în contextul în care potențialul de export s-ar putea ridica cu 17,4 milioane de dolari. Și în cazul Turciei, valoarea actuală a exporturilor se ridică la 2,9 milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export s-ar putea ridica cu 5,5 de milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

Și pentru Georgia există un potențial de export al ovinelor destul de semnificativ, piața pentru ovine ridicându-se la un potențial de export de 80,2 milioane de dolari. În prezent, România nu exportă ovine în Georgia (Figura nr. 5.8.).

Analizând potențialul de export al ovinelor în funcție de cerere se remarcă o re poziționare a clasamentului, printre cele mai importante țări cu potențial de export ridicat în funcție de cerere avem: Bulgaria, Trucia, Georgia și Ucraina (Figura nr. 5.9.).

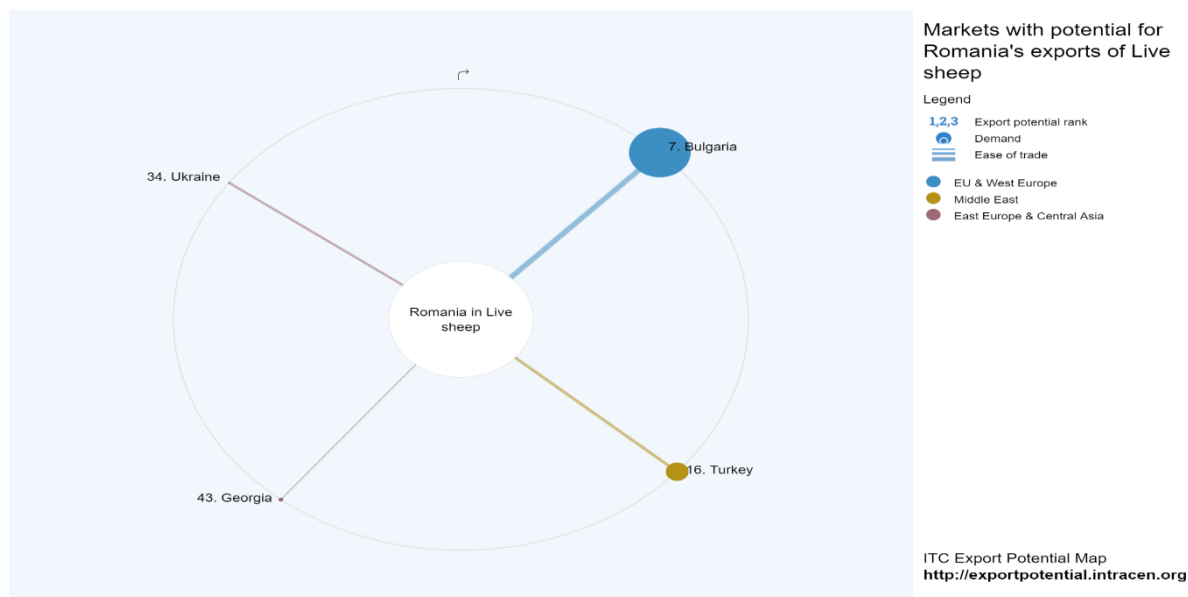

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește ovinele în funcție de cerere

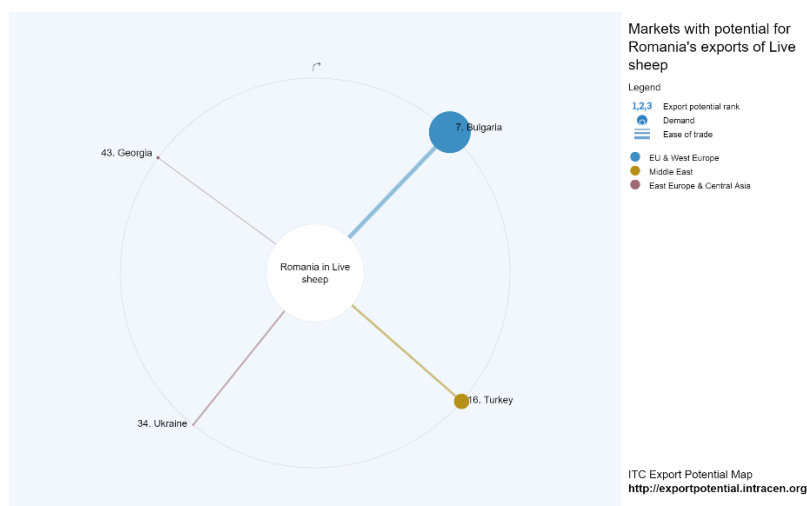

Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește ovinele în funcție de ușurința schimburilor comerciale

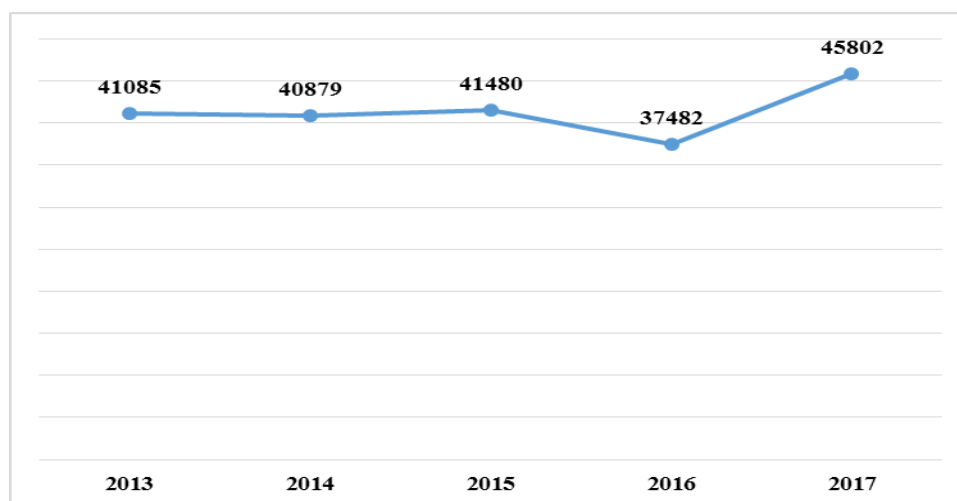
Analizând potențialul de export în funcție de ușurința cu care se pot realiza schimburile comerciale, se remarcă Ucraina, a cărei potențial de export ar putea ajunge la 222,7 milioane de dolari, în contextul în care exporturile actuale sunt zero (Figura nr. 5.10.).

De asemenea, Georgia este o țară cu un potențial de export însemnat, schimburile comerciale de ovine din România în Georgia ar putea atinge valoarea de 80,2 milioane de dolari. În prezent, România nu exportă ovine în Georgia (Figura nr. 5.10.).

5.6. Exportul și importul mierii de albine

Exportul de miere de albine prezintă un trend liniar, excepție făcând ultimii doi ani ai perioadei analizate. De remarcat că România a înregistrat cele mai ridicate importuri în anul 2017, de peste 45,8 milioane de euro, pe fondul creșterii cererii pentru produsele apicole (Figura nr. 5.1.). La nivelul anului 2017, principalele țări către

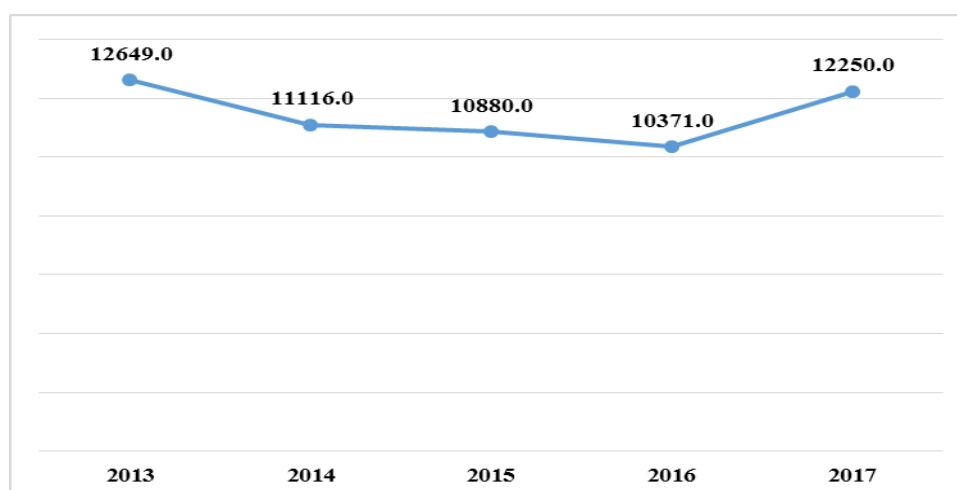
care România a exportat au fost Germania (14,35 milioane de euro, în scădere cu 35,5% față de anul 2013), Italia (7,9 milioane de euro, în creștere cu 55% față de anul 2013) și Japonia (5,5 milioane de euro, în creștere cu 360% față de anul 2013) (Figura nr. 5.1.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

Figura nr. 5.1. Evoluția exportului de miere de albine (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

În topul primelor țări care importă miere (cantitativ) din România la nivelul anului 2017, se situează aceleași țări, precum Germania, Italia și Japonia. De remarcat Japonia care a dublat cantitatea de miere importată din România comparativ cu anul 2016 (Figura nr. 5.2.).

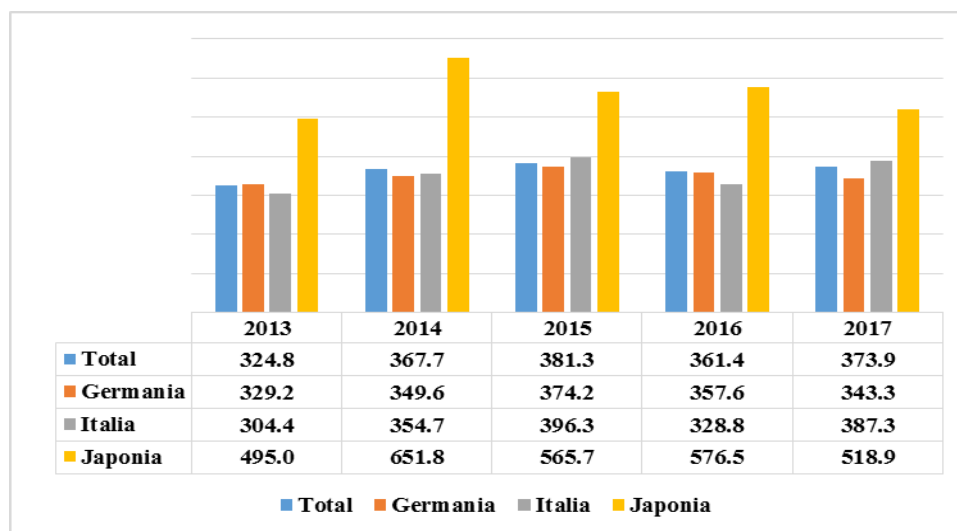

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

Figura nr. 5.2. Evoluția exportului de miere de albine (cantitativ) în perioada 2013-2017 (tone)

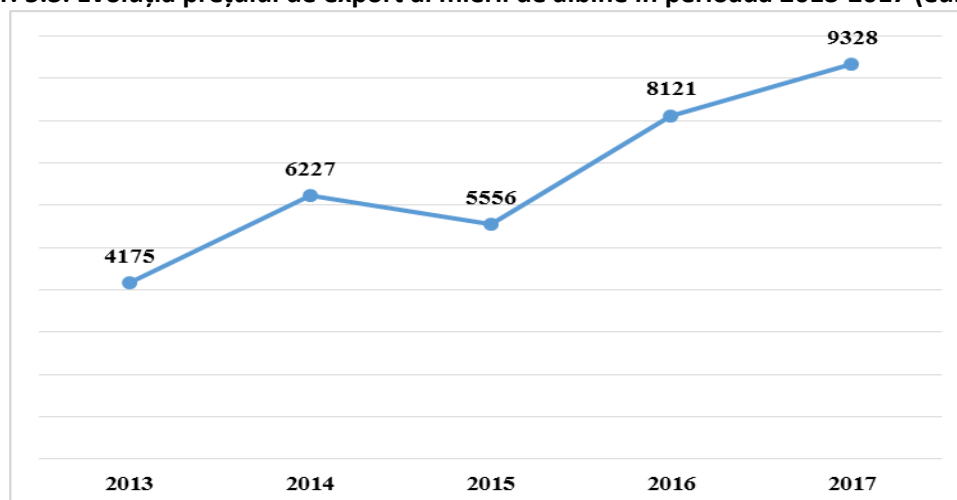
Se remarcă variații semnificative de preț de la o țară la alta determinată de o serie de aspecte precum distanța de livrare, puterea de negociere, dar și calitatea produsului achiziționat.

De remarcat că din primele 3 țări importatoare de miere de albine, Japonia obține cel mai dezavantajos preț de achiziție al mierii de albine, lucru care poate fi pus pe seama distanței mari de transport al produselor apicole (Figura nr. 5.3.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

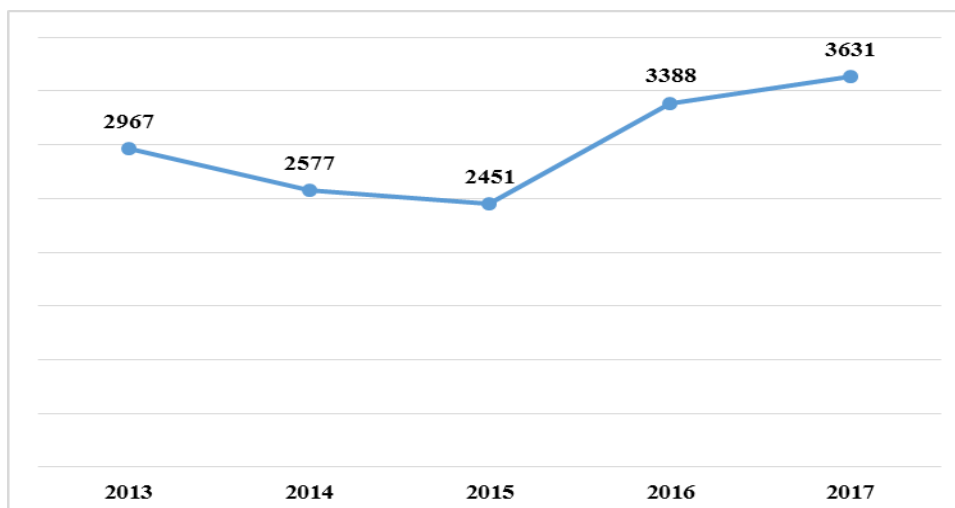
Figura nr. 5.3. Evoluția prețului de export al mierii de albine în perioada 2013-2017 (euro/100 kg)

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

Figura nr. 5.4. Evoluția importului de miere de albine (valoric) în perioada 2013-2017 (mii euro)

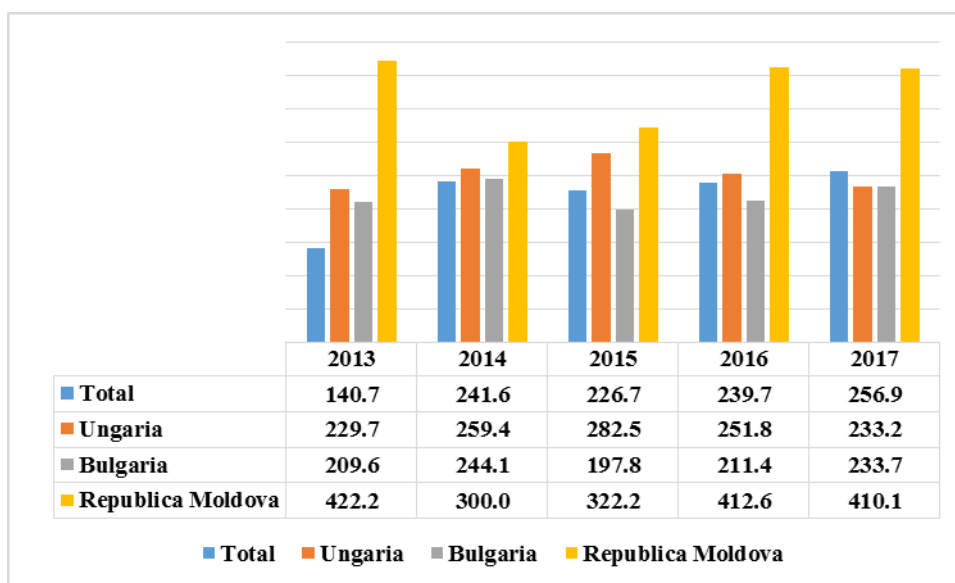
În ceea ce privește importul de miere de albine se remarcă un trend ascendent, ca urmare a creșterii cererii mierii de albine, dar mai ales în vederea tranzacționării acestuia, întrucât prețul de achiziție este unul mai scăzut. De remarcat faptul că România a importat la nivelul anului 2017 din țări precum Republica Moldova (3,45 milioane de euro), Polonia (1,4 milioane de euro) sau Ungaria (1,2 milioane de euro) (Figura nr. 5.4.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

Figura nr. 5.5. Evoluția importului de miere de albine (cantitativ) în perioada 2013-2017 (mii tone)

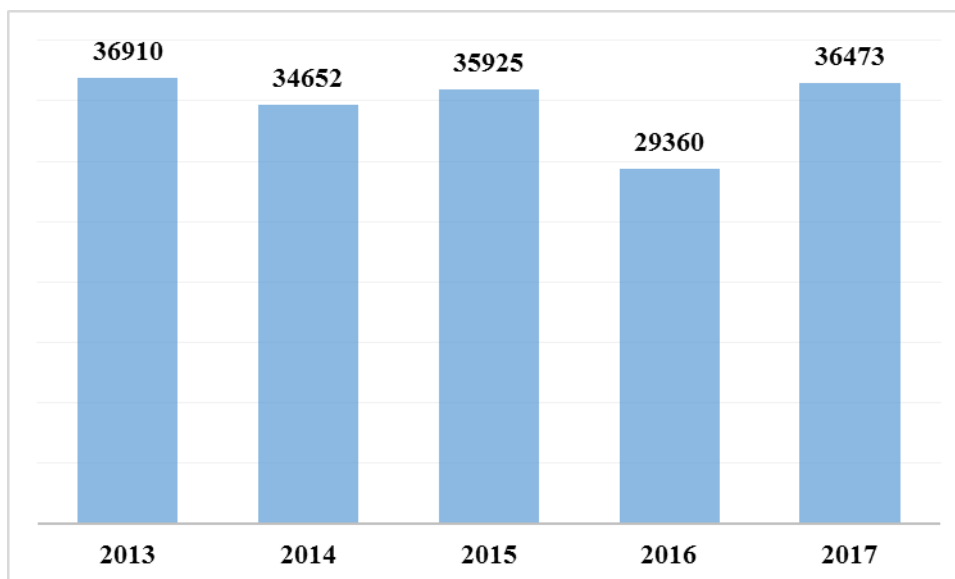
Se remarcă un trend oscilant și în ceea ce privește importul de miere de albine (cantitativ), atingând un maxim în anul 2017 de peste 3,6 mii de tone, în creștere cu peste 22% față de anul 2013. (Figura nr. 5.5.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 20.10.2019;

Figura nr. 5.6. Evoluția prețului de import al mierii de albine în perioada 2013-2017 (euro/100 kg)

De remarcat faptul că prețul mediu de import al mierii de albine este mult mai scăzut decât în cazul prețului de export, însă cu toate acestea prețul de import a înregistrat o creștere cu peste 82% față de prețul de import din anul 2013 (Figura nr. 5.6.).

Sursă: baze de date Trade Map, accesat 02.11.2019;

Figura nr. 5.7. Balanța comercială a produsului miere de albine în perioada 2013-2017 (mii euro)

Mierea de albine este unul dintre produsele de origine animalieră pentru care România înregistrează un excedent, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2013 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 36,9 milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de miere corelat cu importul valoric scăzut (Figura nr. 5.7.).

Piețe cu potențial de export pentru România

Toate țările ce alcătuiesc Regiunea Mării Negre (Bulgaria, Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia) au un potențial de export pentru miere destul de însemnat. (Figura nr. 5.8.).

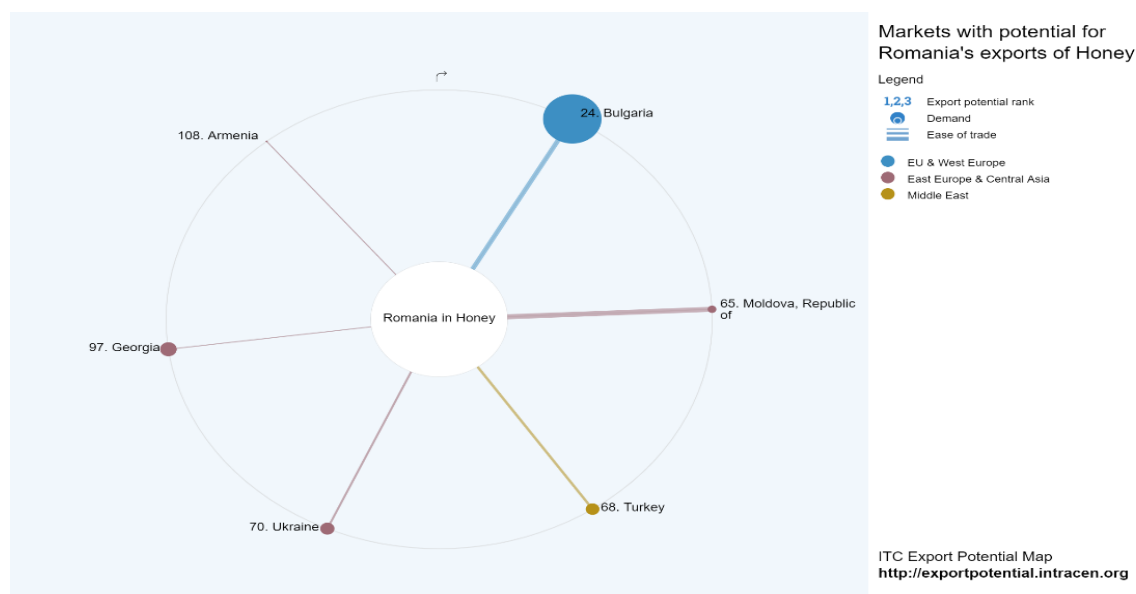

Figura nr. 5.8. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește mierea de albine

Actuala valoare a exporturilor de miere cu Bulgaria se ridică la 30 milioane de dolari, în contextul în care potențialul de export actual este de 717,8 milioane de dolari. Și în cazul Republicii Moldova, valoarea actuală a exporturilor se ridică la 2,5 milioane de dolari, în condițiile în care potențialul de export este de 33,3 milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

De asemenea, Armenia reprezintă o piață importantă pentru mierea din România. În ciuda faptului că în prezent România nu exportă miere în Armenia, potențialul de export pentru această țară este de 886,1 milioane de dolari (Figura nr. 5.8.).

Analizând potențialul de export al mierii de albine în funcție de cerere se remarcă faptul că cea mai însemnată cerere se regăsește în țări precum: Bulgaria, Georgia, Ucraina, Turcia, Republica Moldova și Armenia (Figura nr. 5.9.).

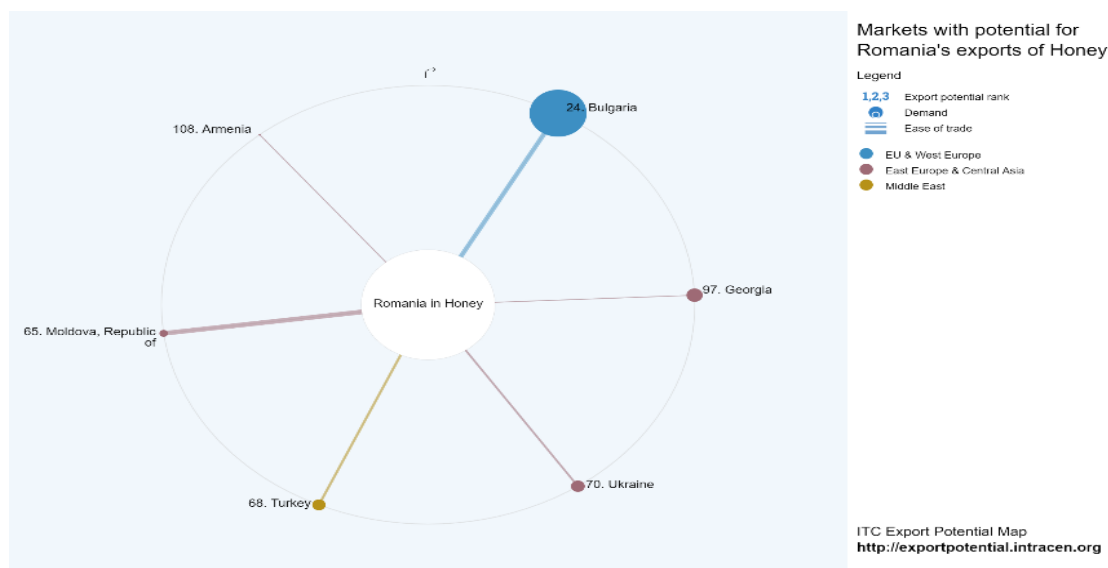

Figura nr. 5.9. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește mierea de albine în funcție de cerere

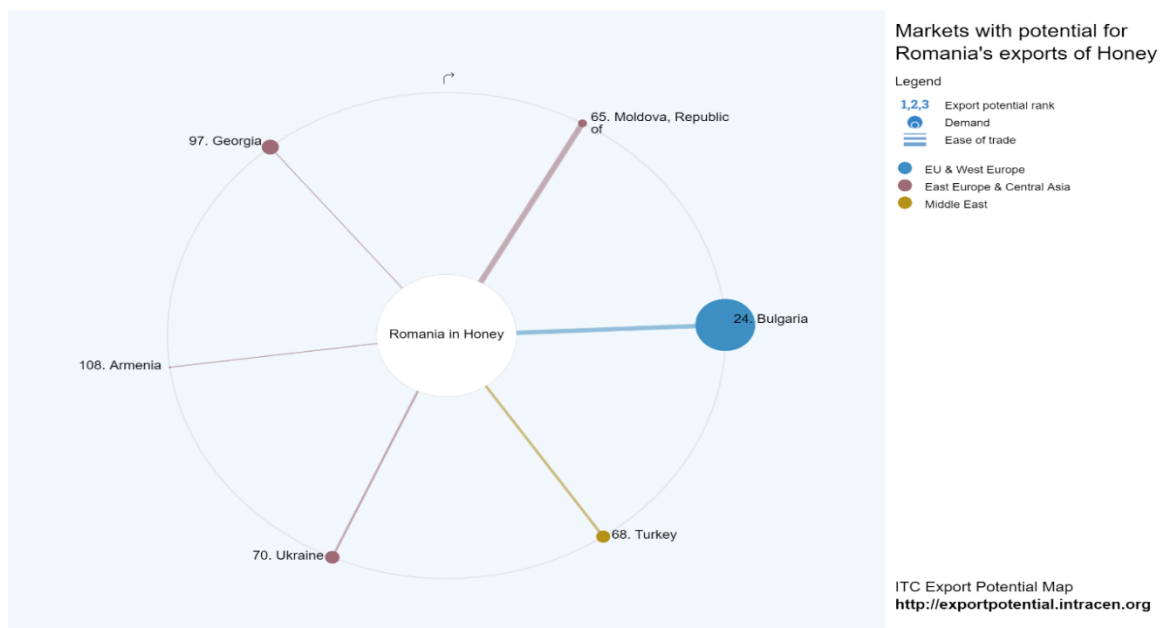

Figura nr. 5.10. Piețe cu potențial de export pentru România în ceea ce privește mierea de albine în funcție de ușurința schimburilor comerciale

Analizând potențialul de export în funcție de ușurința cu care se pot realiza schimburile comerciale, se remarcă Republica Moldova, Bulgaria și Turcia cu un potențial total de export în valoare de 776,8 milioane de dolari, în timp ce schimburile comerciale pentru mierea de albine se ridică în prezent la o valoare totală, pentru cele 3 țări de 34,3 milioane de dolari, de 22 de ori mai puțin față de potențialul real de export al mierii de albine (Figura nr. 5.10.).

VI. STRATEGII DE MARKETING ȘI COMERCIALIZARE

Marketingul produselor agricole presupune identificarea nevoilor consumatorilor de orice gen și vârstă, obținerea unui profit prin satisfacerea acestor nevoi și menținerea acestor consumatori sau utilizatori intermediari pe termen lung. Marketingul include toate activitățile și serviciile implicate în transferul unui produs de la punctul de producție (ferma sau gospodăria țărănească) la consumator. Acesta este lanțul valoric care leagă producătorul agricol de consumator. Specific, activitățile de marketing se referă la selectarea canalului de distribuție, decizii de afaceri (investiții, achiziții, etc), ce și cum va fi produs (ex: convențional, organic, bio-dinamic sau o combinație între acestea), cum vor fi prezentate produsele și afacerea, publicitatea, promoțiile, strategia de preț, etc.

Spre deosebire de alte activități ce au ca finalitate obținerea produselor finite, activitatea agricolă este axată pe obținerea materiilor prime necesare pentru obținerea produselor finite. Astfel că, fermierii acționează ca furnizori de materii prime pentru activitățile zootehnice, dar și pentru fabricile de morărit și panificație.

În România, fermele agricole nu pun foarte mare accent pe identificarea acelor strategii de marketing care să îi ajute să producă mai bine, conform cerințelor pieței, dar și să vândă mai bine. Fără o strategie de marketing bine pusă la punct, fermierul român își vinde producția obținută direct din câmp. Întrucât aceasta este o strategie pe care o practică majoritatea fermierilor din România, prețul de vânzare la recoltare este cel mai mic de pe piață. Spațiile de depozitare pot reprezenta o soluție pentru a valorifica producția agricolă la un preț mai bun, însă acestea sunt destul de puține la nivelul României, iar stocarea privată nu reprezintă o soluție viabilă pentru fermier.

Marketingul în agricultură trebuie să fie gândit înainte de însămânțare. Producătorii agricoli trebuie să ofere produse pe care consumatorii și le doresc, în forma potrivită (proaspete, uscate, procesate...), la momentul potrivit din an, în cantitățile potrivite, la calitatea și ambalajul cerute, în locul potrivit și la prețul pe care consumatorii sunt dispuși să-l plătească.

O strategie de marketing eficientă pentru fermierii din România ar fi aceea de a intra, în procesul de conversie către agricultura ecologică. Grâul ecologic de calitate poate fi utilizat în panificație pentru obținerea unor produse de panificație cu valoare adăugată mare, iar cel furajer poate fi utilizat în rația animalelor din fermele specializate în producția bio.

Din ce în ce mai mulți consumatori din UE cumpără alimente care sunt produse cu substanțe și procese naturale. Produsele alimentare bio nu mai sunt o nișă de piață, deși reprezintă doar o proporție mică din producția agricolă totală din UE.

Piața produselor ecologice a UE s-a extins în mod constant și acum are o valoare de aproximativ 30,7 miliarde de euro pe an. Deși terenurile agricole ecologice ale UE s-au extins de-a lungul anilor, acestea utilizează doar 7% din suprafața agricolă totală. Diferența dintre cerere și producție este acoperită de creșterea importurilor.

Pentru a face față presiunii prețului la momentul recoltării, fermierii ar trebui să investească resurse financiare și umane în construirea spațiilor de depozitare și să își pună recolta la păstrare, iar vânzarea să se producă în momentul în care se înregistrează cel mai bun preț de pe piață.

Capacitatea de stocare a cerealelor în România a înregistrat o evoluție ascendentă în majoritatea regiunilor din țară, în special după aderarea țării noastre la Uniunea Europeană (2007). Începând cu acest moment important în evoluția agriculturii românești, fermierii s-au aflat pentru prima dată față în față cu fermierii europeni și încă de atunci, au încercat, cu pași mici să recupereze decalajele față de fermele europene consolidate din punct de vedere al capacității materiale și umane.

La nivelul județelor din Centru țării este nevoie de o capacitate de depozitare a cerealelor de 4 ori mai mare pentru a putea stoca producția de 2.937.209 tone de cereale înregistrată la nivelul anului 2018. Într-o situație similară se regăsește și regiunea SUD-VEST Oltenia unde sunt necesare investiții însemnate. Pentru această regiunea este necesară o capacitate de depozitare a cerealelor de 3 ori mai mare pentru a putea stoca producția de 7.590.196 tone de cereale înregistrate la nivelul anului 2018.

VII. RISCURI POTENȚIALE ȘI MODALITĂȚI DE MINIMIZARE A ACESTORA

Riscurile potențiale în culturile cerealiere sunt dintre cele mai diverse, de la apariția unor boli și dăunători în cultură, la lipsa de precipitații în momentele critice și până la lipsa unei piețe de desfacere a producție obținute. De asemenea, deprecierea calității cerealelor rezultată în urma unei depozitări necorespunzătoare a cerealelor.

Un risc potențial asupra căruia fermierul nu poate acționa este reprezentat de **condițiile pedo-climatice** manifestate în perioada de la semănat și până la recoltat. România prezintă un risc considerabil față de schimbările climatice, efectele acestora fiind în mod clar reflectate de modificările în regimul de temperatură și precipitații, în principal, începând din anul 1961 și până în prezent, zonele cele mai afectate conform rapoartelor internaționale relevante și analizelor șirurilor de date climatologice pentru perioada 1901-2010 efectuate de Administrația Națională de Meteorologie fiind situate în partea de sud, sud - est și est a țării.

Riscurile principale cu care se confruntă România pe termen scurt și mediu constau într-o creștere semnificativă în temperatura anuală medie, o scădere a precipitațiilor și o ocurență generală de evenimente climatice extreme. Sectorul agricol ar fi afectat cel mai mult de inundații, secete sau alte **evenimente climatice** adverse. Modelele meteorologice extreme vor declanșa o mai mare volatilitate în producția agricolă, prețurile alimentelor și veniturile fermelor.

Sistemele de irigații din România au fost construite până în anul 1990, suprafața amenajată pentru irigații ocupă circa 22% din suprafața agricolă a țării și circa 34% din suprafața arabilă.

În prezent, România dispune de o suprafață amenajată pentru irigat de cca 2,9 milioane ha. Se estimează că circa 11% din suprafața agricolă a țării este acoperită de rețele de irigații viabile din punct de vedere economic sau marginal viabile. Investițiile în infrastructura secundară de irigații ce poate fi făcută de către fermier ar reduce riscurile pedo-climatice asociate în cultura.

Un alt risc potențial este legat de **prețul** pe care fermierul îl obține la valorificarea producției. Așa cum am arătat, prețul este dictat de cerere și ofertă. Astfel, în anii în care condițiile pedo-climatice sunt unele prielnice culturii vegetale respective și se obțin producții bune, prețul obținut la recoltare este substanțial mai mic, decât în anii când oferta este mai mică.

Obținerea unui preț corect pentru calitatea și cantitatea de grâu obținută se poate realiza prin investiții în spații de depozitare și stocare a cerealelor.

Pentru a evita efectul negativ al bolilor și dăunătorilor în culturile vegetale se recomandă aplicarea tratamentului la sămânța ce urmează a fi semănată. Tratamentul se face preventiv, pentru a proteja plantele de agenții patogeni care se transmit prin sămânță.

În ultimii ani fermierii români s-au confruntat cu o serie de efecte negative determinate de **schimbările climatice**. Aceste schimbări au determinat reducerea ferestrelor necesare aplicării tratamentelor, dar și

reducerea timpului avut la dispoziție pentru a pregăti terenul și pentru o însămânțare reușită. Acești factori reprezintă un risc în culturile vegetale.

Infrastructura rutieră și cea feroviară din România reprezintă riscuri asociate producției și comercializării de cereale. Fără o infrastructură suficient de bine dimensionată fermierii nu își permit să transporte cerealele până la portul Constanța și vând producția direct din câmp, obținând un preț mult mai mic. Așa se explică și diferențele de preț între diferite regiuni ale țării. Prețul se stabilește și în funcție de distanța față de Portul Constanța, principalul loc de unde pleacă producția internă de cereale către țările precum Egipt, Iordania și Spania. Transportul maritim și fluvial cuprinde transportul de mărfuri pe cale maritimă și fluvială, prin realizarea unui traseu inițial și prin utilizarea mijloacelor aferente.

Fiind una din mărfurile principale de pe piața maritimă, cerealele au atras atenția datorită importanței lor și a problemelor speciale pe care le prezintă. Tendința cerealelor, atunci când sunt transportate în vrac în stare naturală, de a se deplasa în magazinele navei în timpul voiajului, reprezintă un potențial risc pentru navă și echipaj.

Creșterea ovinelor prezintă o serie de riscuri ce pot apărea în exploatarea acestora, ca în cazul creșterii oricărui animal. În acest sens una dintre cele mai costisitoare probleme îl reprezintă mortalitatea care poate fi datorată unor cauze multiple.

Mortalitatea poate fi determinată de apariția unor boli care pot afecta produsul, fie pot conduce până la moartea exemplarului.

De asemenea, o pondere semnificativă în ceea ce privește decesul ovinelor îl reprezintă transportul maritim către țările aflate la o distanță considerabilă față de România. Ținând cont de faptul că printre cei mai importanți importatori de ovine, se numără țările arabe și care doresc achiziționarea ovinelor în viu, ca urmare a tradițiilor pe care aceștia la respectă corelat cu distanța mare față de aceste țări, procentul mortalității este destul de ridicat. În acest sens trebuie asigurate condițiile de bunăstare a animalelor în timpul transportului care depinde, în principal, de conduita zilnică a transportatorilor.

Legislația națională transpune din legislația europeană anumite cerințe privind protecția și bunăstarea animalelor în timpul transportului definite prin trei cuvinte și anume: trebuie, întotdeauna și niciodată.

Trebuie:

- ca animalele să aibă apă, hrană și o perioadă de odihnă de 24h înainte de începerea unei călătorii;
- ca animalele să fie apte pentru călătorie;
- ca mijloacele de transport, inclusiv cele cu remorcă, să nu producă răniri și suferințe inutile;
- ca persoanele care manipulează animalele să aibă competența și instruirea necesară;
- ca vehiculele să îndeplinească standardele de construcție și să fie corespunzătoare pentru fiecare specie și călătorie;
- să se respecte regulile de curățare și dezinfecție;

Întotdeauna:

- se elaborează un plan de călătorie pentru a evita întârzierile inutile;
- se verifică dacă animalele sunt apte pentru călătorie înainte de încărcare;
- se verifică vehiculul pentru orice eventuale defecțiuni și se curăță înainte de încărcare;
- încărcarea, transportul și descărcarea animalelor se vor face cu calm și fără grabă;
- se folosesc pereți despărțitori atunci când, este necesară împărțirea vehiculului sau separarea animalelor

în grupuri pentru a preveni căderea acestora;

- se va asigura animalelor suficient spațiu pe podeaua mijlocului de transport și spațiu deasupra animalelor;

Niciodată:

- nu se transportă animalele care nu sunt apte pentru călătorie;
- nu se folosește forța pentru a face animalele să se deplaseze;
- nu se permite personalului necalificat și fără experiență să încarce, să descarce și să transporte animalele;
- nu se supraîncarcă vehiculul;
- nu se frânează, accelerează și nu se iau curbele cu viteză dacă acestea se pot evita;
- nu se lasă animalele nesupravegheate în vehicul pentru o perioadă lungă de timp;

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În prezent cerealele românești ajung în țări precum Egipt, Iordania și Spania. Printre principalele țări cu potențial ridicat de export se numără Algeria, Maroc, Italia, Turcia și Spania. Piața africană de export reprezintă o posibilă piață de desfacere în contextul creșterii populației din aceste zone.

Exportul de grâu ar trebui direcționat și către țările mai apropiate de România, așa cum sunt cele din bazinul mării Negre, țări cu ieșire la Marea Neagră, lucru ce poate facilita transportul produselor agroalimentare. De asemenea exporturile actuale se ridică la 21,7 milioane de euro, în condițiile în care potențialul de export poate fi de 90 de milioane de euro.

În vederea rentabilizării culturilor se recomandă investiția în spații de depozitare, în așa fel încât fermierul să nu mai fie nevoit să vândă la recoltare, ci să își stocheze producția în vederea vânzării în momentul în care prețul este la cel mai bun nivel.

De asemenea, se recomandă diversificarea producției și integrarea acesteia, trecerea de la activitatea de cultivare către în zona de procesare, astfel încât fermierul să nu mai fie nevoit să vândă materii prime, ci produse finite cu valoare adăugată. Deloc de neglijat este și alegerea soiurilor și hibrizilor care se pot adapta cel mai bine condițiilor climatice din fermă, astfel încât, producția obținută să fie una superioară.

Ovinele și caprinele sunt unul dintre produsele de origine animalieră pentru care România înregistrează un excedent comercial, întrucât pe toată perioada analizată valorile sunt pozitive. În anul 2017 s-a înregistrat cel mai ridicat excedent, de peste 174 milioane de euro, lucru datorat exportului masiv de ovine și caprine corelat cu importul valoric scăzut.

BIBLIOGRAFIE

1. Banu C. (2013), Industria alimentară între adevăr și fraudă, Editura ASAB, ISBN: 978-973-7725-91-2
2. Băcanu C., Boboc M. (2017), The Wheat Market in Romania, Conference: 29th International-Business-Information-Management-Association Conference Location: Vienna, AUSTRIA, Pages: 1472-1482
3. Băcanu C., Stoica C. (2018), Study on the Areas and Varieties of Wheat For Seed Cultivated In Romania, Conference: 31st International-Business-Information-Management-Association Conference Location: Milan, ITALY, VOLS IV -VI Pages: 3675-3681.
4. Leonte E., Droboto B., (2018), Studies on Marketing on Human Consumption of Main Cereal Products (Studying the case of the De Iasi district in Romania), Conference: 31st International-Business-Information-Management-Association Conference Location: Milan, ITALY, Pages: 534-538.
5. Medelele D., Pânzaru R. (2018), SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE PRIMARY WHEAT SUPPLY IN ROMANIA AND ITS COMPOSITION (2014 - 2016), SCIENTIFIC PAPERS-SERIES MANAGEMENT ECONOMIC ENGINEERING IN AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT Volume: 18 Issue: 1 Pages: 245-252.
6. Păunescu I. C., (2015), Studies on the quality of wheat and maize samples used in the food industry in Romania, Conference: European Biotechnology Congress Location: Bucharest, ROMANIA
7. Pop M. (2009), Merceologie alimentară, Universitatea "Petre Andrei"
8. Popescu A. (2018), MAIZE AND WHEAT - TOP AGRICULTURAL PRODUCTS PRODUCED, EXPORTED AND IMPORTED BY ROMANIA, SCIENTIFIC PAPERS-SERIES MANAGEMENT ECONOMIC ENGINEERING IN AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT Volume: 18 Issue: 3 Pages: 339-352.
9. Tulbure A. (2018), The Need to keep Control of the Process related to the Reception of Wheat Processed in Romania and to highlight Potential Contaminants, as well as the Factors influencing its Quality, QUALITY-ACCESS TO SUCCESS Volume: 19 Issue: 162 Pages: 140-145.
10. *** Bază de date internațional Trade Map, <https://www.trademap.org>
11. *** Institutul Național de Statistică România <http://www.insse.ro/cms/>

Project funded by
EUROPEAN UNION

Material editat de :
Asociația Centru de Dezvoltare SMART
Adresa: Strada Brăilei Nr. 3, Etajul 1
800021 Galați, România
Telefon: +40 (33) 610 11 77
E-mail: office@smart.org.ro
Website: www.smart.org.ro

Programul Operațional Comun „Bazinul Mării Negre 2014-2020”
Asociația Centru de Dezvoltare SMART - SMART, 2020

Programul Operațional Comun „Bazinul Mării Negre 2014-2020” este cofinanțat din Uniunea Europeană prin Instrumentul European de Vecinătate și din țări - participanți la program: Armenia, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Turcia și Ucraina.
Această publicație a fost realizată cu ajutorul financiar al Uniunii Europene. Pentru conținutul publicației este responsabilitatea exclusivă a S.C. CLARITY MARKET RESEARCH S.R.L. și în niciun caz nu se poate considera că reflectă opinia Uniunii Europene.